

EREVNA

Årg. III

N:r 1

1946

Innehåll

Trons sanning.	
Av Fil. doktor, Teol. lic. Lechard Johannesson.	3
Om ”frälsning” i Gamla testamentet enligt Jesu egen syn — några antydningar.	
Av pastor Martin Magnuson.	13
Vad är evangelium?	
Av Rektorn, Teol. lic. David Hedegård.	20
Jerusalem och Golgata.	
Av Pastor Gustav Bernander.	28
Nya testamentets syn på Gamla testamentet.	
Av Fil. mag., Teol. lic. Eric Starfelt.	39
Anteckningar till nytestamentliga texter.	
Av Professor Hugo Odeberg.	44
1. Joh. 12:1-16 (Palmsönd.).	44
2. Femte akten (Långfred.).	46
Mark. 16:1-8 (Påskdagen).	51
Luk. 24:13-35 (Annand. påsk).	53
Joh. 20:19-31 (1 e. Påsk).	54
Joh. 10:11-16 (2 e. påsk).	55
Vetenskaplig roman.	57
Judarnas framtid.	59
Böcker och tidskrifter.	62
Innehållsförteckning.	68

*Innehållsförteckningen i slutet av häftet och sidhänvisningar i texten
enligt originaltexten.*

Trons sanning.

Av Fil. doktor, Teol. lic. Lechard Johannesson.

I.

För den enskilde kristne lika väl som för den kristna teologin måste det vara ett livsviktigt intresse att tron är sann. Men när det talas om en »sann tro», kan man ju fråga sig vad detta »sann» innebär. En »sann tro på Kristus» innebär ju dels att Kristus är känd för den troende människan, hon har fått kunskap om honom, men det innebär även hjärtats förlitande på honom. Det är uppenbart att båda dessa sidor är lika viktiga. Är inte tron på Kristus, i betydelsen av trons kunskap om honom, hans ord och gärningar, sann, med »verkliga förhållandet» överensstämmande, så vilar även hjärtats förlitande på honom på en lögn. Det blir då i bästa fall en livsbefordrande inbillning, ungefär som när en läkare för att lugna sin patient ger honom en felaktig bild av sjukdomsförloppet. Trons sanning kan således beteckna trons inriktning på något som förhåller sig så som det av eller i tron uppfattas, något som i denna mening »är sant». Om jag tror att Kristus är »på tredje dagen uppstånden från de döda», så kan detta antingen vara sant eller falskt, beroende på om Kristus *verkligen* är uppstånden från de döda eller inte. Riktat sig min tro på Kristus, Guds Son och människornas Frälsare, så är den en sann tro, om Kristus verkligen är detta. Är han det inte, så är det en i denna

betydelse falsk tro, tron har förlorat sitt fundament, eller för att använda aposteln Paulus' ord, tron är meningslös.

En »sann» respektive »falsk» tro kan givetvis också åsyfta det eller de moment i tron som finns utöver eller vid sidan av kunskapsmomentet. När det i en svensk psalm heter »Sann tro ej utan kärlek är, och frukten trädets prisar», åsyftas självfallet något *mer* än bara försanthållande, något *mer* än bara kunskapande.

När vi talar om »troskunskap» i den individuella trosakten, så avses trosinriktningen på ett verkligt förhållande, en verklig händelse e.dyl. Tron som totalitet kan inte undvara detta kunskapsmoment.

Men termen »troskunskap» kan även betyda en vetenskaplig insikt om vad tron är, den är *kunskap om trons väsen*. Med denna term kan då avses en kunskap eller kännedom om trosakten såsom akt, vad som för denna är specifikt. Man fäster sig då i första hand inte vid *vad* som tros utan *att* något tros. Det för trosinställningen och trosaktiviteten utmärkande är här föremål för kunskapande. Däremot lämnas trosinnehållet självt åsido. — »Kunskap om tron» kan emellertid även för teologin innebära ett klargörande av trons innehåll, *vad* som tros. Det blir då i princip inte någon skillnad mellan den individuella trosaktens kunskapsmoment och denna teologins bestämning av trons sanning.

Vi har här utgått från att troskunskapens sanning är av avgörande betydelse även för tron såsom förtröstan. Har en »troende» människa läst Kristi ord i evangelierna och dessa ger henne tröst och frimodighet, ger henne hjärtats förlitande på honom, är det överhuvud taget omöjligt att föreställa sig att hon skulle känna samma frimodighet om hon tvivlade på att han har uttalat dem. Tron såsom förtröstan kommer av vissheten att det som sägs i evangelierna om Kristus, hans ord och hans gärningar, verkligen är sant, att det som berättas har sagts

eller har inträffat. Det som sägs t.ex. i den apostoliska trosbekännelsen om Kristus, att han är »avlad av den Helige Ande, född av jungfrun Maria, pinad under Pontius Pilatus, korsfäst, död och begravnen, nederstigen till dödsriket, på tredje dagen uppstånden igen ifrån de döda» är, om det skall kunna utgöra ett fundament för tron såsom förtröstan, inte endast ett »trons sätt att se» utan sanna uttalanden om verkliga händelser eller tilldragelser. Det som i trosbekännelsen uttalas är antingen överensstämmande med verkligheten och är då sant, eller också är det inte överensstämmande med verkligheten och är då osant.

Vi menar att i tron, i den personliga trosakten, ligger såväl ett moment som kan uttryckas i ordet förtröstan, som ett kunskapsmoment som kan uttryckas i satsen »detta är sant», eller »denna händelse har verkligen inträffat». Och vi menar att en sådan tolkning av kunskapen också vetenskapligt, också filosofiskt, kan försvaras.

II.

Vilken uppfattning av trons förhållande till trosobjektets fakticitet möter oss nu i Nya testamentet? Vi kan vända oss till det bekanta stället i 1 Kor. 15:14, där Paulus behandlar frågan om förhållandet mellan Kristi uppståndelse och tron. Han säger på det angivna stället: »*Om Kristus inte har uppstått, då är vår predikan meningslös och er tro meningslös.*»

Vilka moment innehåller detta ställe? 1) Det *faktum* att Kristus är uppstånden. Ett bestämt faktum, som är ett faktum oberoende av om någon känner det eller inte, om någon predikar det eller inte, om någon »tror» på det eller inte, sätts som det första, det fundament varpå allt vilar. 2) *Predikan* eller *förkunnelsen av detta faktum*. Kristi lärjungar hade sett den uppståndne, talat med honom, känt igen honom. De var lika vissa om att han var uppstånden som att han förut hade vandrat med dem, kallat dem till sina lärjungar, undervisat dem. De betviv-

lade inte att Kristus, deras Mästare, var *verklig*, att han existerade. Lika litet betvivlade de att han nu, efter sin uppståndelse, var verklig. Uppståndelsen var inte ett faktum »för tron», ett »trons sätt att se». Antingen var Kristus uppstånden eller också var han det inte. Utifrån denna övertygelse predikade de, kungjorde de, vad de så var övertygade om. Förutsättningen för att predikan inte skall vara meningslös, vara ett fromt eller ofromt bedrägeri, är att Kristus *verkligen* är uppstånden, d.v.s. att han verkligen varit död, men att han åter blivit levande. — När det i våra trosbekännelser sägs »på tredje dagen uppstånden igen ifrån de döda», så är detta att jämföra med den första predikan varom Paulus talar. Utan det fundamentala faktum att Kristus *verkligen* är uppstånden, vore denna troslära eller läropunkt falsk, den saknade sitt sanningsvärde, den vore »meningslös». 3) Som tredje moment kommer så: »... och er tro meningslös», nämligen om Kristus inte vore uppstånden. — Här kan vi urskilja en rad undermoment. a) Det faktum att Kristus verkligen är uppstånden, är det fundament varpå den personliga »tron» hos den enskilde vilar. b) Detta faktum har de som Paulus skrev till eller de som i våra dagar läser trosbekännelsens ord, inte själva bevittnat. Det har kommit till dem, blivit bekant för dem, genom »predikan», genom deras vittnesbörd som själva hade bevittnat vad som skedde. Som förmedlande led står således »predikans», vittnesbördets sanning, d.v.s. överensstämmelsen med den verklighet som i »predikan» omtalas. Det är i grunden ingen principiell skillnad om det här gäller de människor som levde på Paulus' tid och som kunde få detta vittnesbörd direkt från uppståndelsens vittnen, och de människor som lever i senare tider och som lär känna detta faktum genom de heliga skrifterna eller genom en lång rad mellanled. Det avgörande i båda fallen är att vittnesbördet är sanning — att det inte vilar på en illusion eller på en medveten förfalskning eller i övrigt inte är med »verkliga för-

hållandet» överensstämmande. — Utan detta mellanled är det omöjligt att föreställa sig hur det överhuvud skulle vara möjligt att en »tro», d.v.s. en personlig tillägnelse av detta som denna utsaga vill meddela kunskap om, skulle kunna komma till stånd. c) Men detta faktum att Kristus verkligen är uppstånden, har, i den mån det verkligen är ett faktum, vissa konsekvenser för den som hör detta. Det bevisar att Kristi förutsägelser om att han på tredje dagen skulle uppstå var sanna. Det visar trovärdigheten i vad Kristus förutsagt. Det visar också att han i sig äger en helt annan makt och myndighet än den som en blott människa äger. Men detta ger åt Kristi ord i dess helhet en myndighet som de annars inte skulle äga. Och ur detta framväxer eller *kan* framväxa en *personlig förtröstan* till Kristi ord och löften. Kristi ord kommer med ett personligt budskap, som rör just denna människa som hör eller läser dem. De träffar hennes bestämda livssituation. Ty Kristi ord är något allmängiltigt, som riktar sig till *varje* människa. — 4) »Troslära» skulle nu kunna beteckna antingen detsamma som vi i mom. 2 har sökt bestämma, således läran om något som har inträffat och som för den kristna tron är av fundamental vikt, helt enkelt de olika »trossatserna» i trosbekännelsen eller i evangelierna, d.v.s. *läran om för vår frälsning avgörande fakta*. Men »troslära» skulle också kunna beteckna en *lära om tron hos den enskilda människan*, en psykologisk skildring av denna tro, dess uppkomst och dess utmärkande drag. I denna mening talar Paulus inte här om tron. — 5) Inte sällan har »troslära» och »tro» förväxlats med vad inom kunskapsläran brukar betecknas med evidens, visshetsgrund. Man talar om ett »oprövbart trosinnehåll» eller en »alogisk trosakt». Vilar tron som förtröstan helt och hållet i sig själv, är den i detta avseende autonom, fristående? När man bejakat en sådan fråga, har man glömt bort Paulus' ord: »Om Kristus inte *är* uppstånden, *då* är er tro *meningslös*». Trons evidens vilar inte inom

trosakten själv, d.v.s. tron sätts inte såsom något som i sig är en sluten enhet, »autonom». Istället är den beroende av sitt objekt i det avseendet att trons sanning respektive falskhet beror av om dess objekt är »sant» eller inte.

III.

På denna punkt uppställer sig vissa frågor av principiell natur rörande troskunskapen eller den »religiösa» kunskapen överhuvud. I vilket förhållande står den till sitt objekt? Eller har den överhuvud något objekt?

För att kunna ingå på denna fråga måste vi först se vad kunskap överhuvud (således här närmast den »teoretiska» kunskapen — om man kan tala om någon annan kunskap!) är och i vilket förhållande den står till sitt objekt.

Tre svar kan ges på denna fråga. 1) Man kan utgå från identitetssatsen och säga att *esse est percipi*, att vara är att förnimmas, i och med att »något» förnimms är det, och omvänt det som inte förnimms, det har heller inte existens, det är inte. 2) Ett i och för sig existerande objekt kan antas, men man kan påstå att detta inte är föremål för kunskap sådant som det i och för sig är. I själva verket är detta svar inte konsekvent utan leder över till alternativ 1. Ty om ett objekt antas, vars egenskaper eller essens principiellt är omöjligt att lära känna, så är därmed också sagt att detta objekt står utanför vår kunskaps möjlighet att nå — och därmed står det som ett blott antagande, vars existens heller inte kan konstateras. 3) Slutligen kan man utgå ifrån eller komma fram till bestämmandet av förhållandet mellan subjekt och objekt på så sätt att kunskapen i omdömet form inte är identisk med det faktum på vilket den hänför sig, utan är skild från detta. — De tre möjligheterna skulle vi kunna beteckna som subjektiv idealism, nominalism och realism.

Övergår vi nu till troskunskapen finner vi en tydlig parallell. 1) Man kan utgå från satsen *esse est credi*, att tros är att vara. Tron och trons objekt blir då identiska. Trons särskilda »sätt att se» legitimerar ett religiöst »omdöme». Man kan på detta sätt »se» på t.ex. ett under som berättas om i Nya testamentet. Trons »autonomi» visar sig då i att samma under från »vetenskaplig» synvinkel skulle kunna förnekas utan att detta rubbade det religiösa »omdömet». 2) Den nominalistiska tillämpningen på det religiösa området behöver vi inte här närmare uppehålla oss vid. Det räcker att hänvisa till vad som tidigare sagts om den. 3) Den tredje möjligheten innebär att »troskunskapen» inte är principiellt skild från den »teoretiska» kunskapen. »Troskunskapen» måste vara sann i exakt samma mening som den teoretiska kunskapen. Samma lagar gäller i båda fallen. Däremot skulle man kunna införa en distinktion mellan å ena sidan en tolkning av troskunskapens objekt såsom principiellt av annat slag än den teoretiska kunskapens objekt, å andra sidan av i princip samma slag fastän genom sin egenart svårare att få kunskap om. Det första alternativet skulle innebära att ett religiöst omdöme visserligen vore ett omdöme, som vore underkastat samma bedömning som vilket annat omdöme som helst, men vars objekt vore av principiellt olika slag mot de objekt som de teoretiska omdömena har att göra med. Men förelåg denna absoluta olikhet är det svårt att se att det längre vore fråga om omdömen av samma slag som de teoretiska. Omdömet skulle då få endast en symbolisk innebörd, som kunde tolkas endast på ett symboliskt sätt. Svårigheten att upprätthålla en sådan bestämning är uppenbar. Å andra sidan är frågan den, om inte objektens art kan skilja sig från dem vi känner i rummets och tidens form utan att därmed dessa objekt ligger på ett *helt annat plan*, som gör dem i *absolut mening* otillgängliga för kunskap. Vore så fallet hade vi kom-

mit tillbaka till alternativ 2, vilket skulle leda tillbaka till alternativ 1 och få till följd en principiell irrationalism.

IV.

För att nu få denna rent formella bestämning överförd på den faktiska troskunskapen tvingas vi över till frågan om frälsningshistorien och uppenbarelsen.

För den urkristna förkunnelsen är utgångspunkten given: Kristi uppståndelse. Genom sin uppståndelse »bevisade» han sig vara den han hade sagt sig vara. Från uppståndelsen föll det sedan nytt ljus över allt vad han sagt och gjort. Tron som förtröstan på Herren fick sitt mäktigaste stöd i den Uppståndne.

Men är Kristus den Uppståndne, är han förmer än en blott människa, då innebära hans ord och hans gärningar inte den svårighet som de annars skulle ha gjort. »Uppenbarelsen» innebär då en verklig uppenbarelse. Vad han sagt om Gud, om Guds egenskaper och handlingssätt, om det eviga livet, om Guds fordringar o.s.v., är meddelat till oss i omdömet form — annars skulle vi inte kunna fatta det. Men den verklighet som där beskrivs är inte en verklighet som är *absolut* skild från den verklighet som vi genom våra sinnen och vårt intellekt direkt kan fatta. Det är en verklighet av oändligt högre slag, men dock såsom verklighet ett varande. Med en grov bild skulle man kunna säga att Kristus kom som budbärare från ett land som vi aldrig besökt och aldrig under de jordiska betingelserna kan besöka, och berättade för oss om detta land. Vore det nu fråga om en verklighet som vore *absolut* skild från den verklighet som vi genom våra kunskapsredskap kan *direkt* fatta, vore det heller inte möjligt att ens i liknelsens form meddela någon kunskap om den. Uppenbarelsen blev då inte uppenbarelse utan i bokstavig bemärkelse meningslös, den saknade för oss varje som helst mening och innebörd.

Denna antydning om uppenbarelsens innebörd kastar ljus över dels Gamla testamentet, dels Nya testamentets sanning.

Från uppenbarelsen i Kristus faller ljus över Gamla testamentet. En helig historia avtecknar sig, ett uppenbarelsesammanhang. Från Kristi ord, från uppenbarelsen i Kristus, ser vi Gamla testamentet. Det historiska sammanhanget hade en bestämd syftning fram emot den fulla uppenbarelsen i Kristus.

Men från vår utgångspunkt faller också nytt ljus över Nya testamentet.

Inte sällan möter man en radikal nedtolkning av Nya testamentet. Det innebär att allt i Nya testamentet tolkas utifrån det som vi genom våra sinnen och vårt intellekt direkt kan lära känna. Uppenbarelsen såsom uppenbarelse förnekas därigenom. Men därigenom tvingas man att göra våld på verkligheten själv. Eller rättare: verklighetsbegreppet har blivit så snävt bestämt att inte *hela* verkligheten får komma med. Vi känner t.ex. vissa orsakslagar. Vi har lärt känna dem genom iakttagelser, genom vår erfarenhet. Utifrån erfarenheten har vi uppställt orsakslagarna. Om nu något inträffar som inte ingår i dessa av oss för närvarande kända orsakslagar, så innebär det ett ovetenskapligt ställningstagande att helt enkelt förneka *möjligheten* av detta nya som vi iakttar. Den rätta inställningen tycks istället vara den att konstatera detta nya som vi ser — även om det inte skulle passa in i det som vi förut iakttagit. De underverk som beskrivs i Nya testamentet är verklighet i den mån som berättelserna om dem är tillförlitliga. Ett omtolkande på så sätt att de skulle vara enbart något från »trons sätt att se» tycks däremot vara meningslöst. Antingen har »något inträffat», något som beskrivs och som iakttagits, eller också är det fråga om illusioner. — När man rätt och slätt förnekar möjligheten av under, utgör detta ett frångående av alla vanliga regler för bestämmande av kunskapen om verkligheten. De iakttagelser vi gjort inordnar vi i sammanhang. I detta fall skulle

ett förnekande endast innebära att man godtyckligt utesluter vissa iakttagelser som inte passar in i det sammanhang man gjort av tidigare erfarenheter. Man har inte med tillräckligt stor förutsättningslöshet gått till studiet av underberättelserna.

*

Vi kan sluta denna framställning med två ord ur Johannesevangeliet, som båda talar om förhållandet mellan vittnesbördets sanning och tron:

»Den som har sett detta har vittnat för att också ni skall tro, och hans vittnesbörd är sant, och han vet att han talar sanning» (19:35). »Det är den lärjungen som vittnar om detta och har skrivit detta, och vi vet att hans vittnesbörd är sant» (21:24).

Om ”frälsning” i Gamla testamentet enligt Jesu egen syn — några antydningar.

Av pastor Martin Magnuson.

När det över huvud taget gäller frågan om Nya testamentets syn på Gamla testamentet i vilket stora problemkomplex vår ovan rubricerade fråga ju ingår som en ytterst betydelsefull delfråga, så är uppenbarligen det bekanta avsnittet Luk. 24:13-35, vartill kan jämföras Luk. 24:44-53, synnerligen betydelsefulla, inte minst verserna 25-27, där det i 27:de versen heter: »Och han började med Mose och alla profeterna och förklarade för dem vad som var sagt om honom i alla Skrifterna.» Och det som »var sagt om honom» gällde enligt vers 26 Jesu lidande.

De citerade orden gör oss berättigade till det påståendet, att Jesus här, i Luk. 24 alltså, ger nytestamentliga människor undervisning ifråga om den rätta förståelsen av Gamla testamentets skrifter. Och det som skall förstås är först detta att Jesu lidande är omtalat och förkunnat i Gamla testamentet. Men vidare: Enligt Jesu direkta uttalanden innebär det lidande, som sålunda förkunnas i Gamla testamentet, människornas frälsning — man kan jämföra exempelvis Luk. 18:31-35, Matt 20:28. Ifråga om Jesu egen syn på »frälsningen» i Gamla testamentet har vi alltså hittills menat oss kunna konstatera att Jesus håller före, att frälsning genom hans lidande finns förutsagd i Gamla testamentets skrifter, varför nytestamentliga människor har att läsa dessa skrifter med denna sanning för

ögonen. Härigenom blir det »täckelse» borttaget varom Paulus talar i 2 Kor. 3:14-16. Och då vi här talar om »frälsning» i Gamla testamentet, avser vi uteslutande den frälsning som har relation till Jesu lidande.

Jesus gav i Luk. 24 nyttestamentliga människor undervisning ifråga om den rätta förståelsen av Gamla testamentets skrifter.

Men vad beträffar en annan i föreliggande sammanhang betydelsefull fråga lämnar det citerade avsnittet inget direkt svar. Den fråga vi då tänker på kan formuleras sålunda: Hur såg de gammaltestamentliga författarna *själva* enligt Jesu mening på Nya testamentets skrifter? Om nu Jesus verkligen har och uttalar någon mening om detta, vilket vi som av det följande framgår håller före. Formuleringen av den framställda frågan torde minst sagt synas underlig. Men vi menar givetvis: Hur såg de gammaltestamentliga författarna *själva* enligt Jesu mening på den utlovade Messias, de nyttestamentliga skrifternas kärna och stjärna? Var den utlovade enligt Jesu mening för de gammaltestamentliga författarna i de utsagor som Jesus tillämpade på sig själv, en levande realitet på det sättet att de medvetet avsåg honom, den utlovade, i vederbörande utsagor? (Det är tydligt att bl.a. *den* möjligheten teoretiskt kan uppställas, att de gammaltestamentliga siarna menats ha varit på det sättet gripna av Gud att allt medvetenhetsinnehåll s.a.s. utplånats, varigenom utsagorna för »författarna» själva vid utsagornas tillkomst just inte haft någon mening alls.)

Som sagt lämnar Luk. 24 inget direkt svar på de nyss framställda sakligt identiska frågorna.

Men andra uttalanden av Jesus torde kunna lämna oss åtminstone en antydning om hur Jesus såg på ifrågakvarande ting.

Mycket märkligt i detta sammanhang tycks oss orden i Joh. 8:56 vara. Jesus säger här: »Abraham, er fader, jublade över

att få se min dag. Han såg den och blev glad». Dessa ord tycks nu lämna en antydning om att den i gamla förbundet levande Abraham *i händelser i den egna tiden* fick se (εἶδεν) den utlovade — allt enligt Jesu mening. Nu har man visserligen hållit före att Jesus skulle ha menat att Abraham »fick se» Herrens dag efter sin död, d.v.s. i paradiset. Bl.a. har anförts att den skarpa motsats som texten uppställer mellan förväntningen och skådandet, endast med sagda tolkning blir begriplig. Men i en troendes liv, och Abraham kan ju enligt skriftens vittnesbörd rätteligen sägas höra till trons människor, kan de starkaste motsättningar råda i snart sagt alla avseenden: man kan exempelvis tänka på Job eller på psalmisten i Ps 28:6 f. Sagda argument tycks därför inte alls vara hållbart som argument för en ovillkorlig förnekelse av möjligheten att Jesus kan hålla före, att Abraham *under sin livstid* »fick se» Herrens dag.

Av textsammanhanget att döma verkar detta också vara det sannolikaste. Med denna tolkning får nämligen orden »han såg den och blev glad» en tydlig udd mot judarna som väl passar in i sammanhanget. Udden består givetvis i att judarna — med Jesus för ögonen — inte kunde se vem han var, under det att Abraham så vandrade i Guds gärningar och gudskyddnad, jfr vers 39 ff., att det beskärdes honom att i händelser som timade under hans liv, se något av den kommande verklighet som är att beteckna som den utlovade Messias.

Ifrågavarande tolkning verkar också väl stämma överens med Jesu ord i Matt. 13:17. Här heter det: »Amen säger jag er: Många profeter och rättfärdiga längtade efter att få se det som ni ser, men fick inte se det, och få höra det som ni hör, men fick inte höra det.» Ty att det som dessa »många profeter och rättfärdiga» inte fick se och höra skulle avse något *i den kommande världen* tycks uteslutet. I så fall bortföll ju den tydligt uttalade motsättningen till det som beskärdes lärjungarna. Om Jesus sedan menar att vissa av de fromma i Gamla testamentet

inte alls fick se något av »hans dag» eller att de inte fick se den ens tillnärmelsevis så klart som lärjungarna, är frågor som i föreliggande sammanhang saknar egentlig betydelse.

Om vår tolkning av Jesu ord i Joh. 8:56 är riktig, så är det tydligt att Jesus företräder vad Professor Odeberg kallat en *symbolisk* tolkning av Gamla testamentet, på så sätt att Jesus anser att — åtminstone vissa av Gamla testamentets män — i de händelser som timade i deras egen tid, och för övrigt även i för dem gången tid, varit i stånd att upptäcka mer än det som för ögonen var. Att de med andra ord enligt Jesu mening i händelser och tilldragelser, som för de flesta väsentligen endast hade en ytersida, kunde se en uppenbarelse från Gud, en »föruppenbarelse» av den utlovade. Om sedan denna Jesu exeges har något med allegorisk tolkning i modern mening att göra är en fråga som vi här inte har anledning att gå in på. »Vår» exeges av Jesu exeges är i varje fall inte allegorisk i dylik mening, såtillvida som vår enda *strävan* är att söka förstå något av Jesu egen syn i föreliggande avseende.

För sannolikheten av att Jesus företräder en symbolisk tolkning av Gamla testamentet tycks ytterligare så mycket tala i Nya testamentet, att sannolikheten står på gränsen till visshet. Vi anför endast två ting som talar för ifrågavarande sannolikhet.

Jesu ord om Johannes Döparen och dennes ord om Jesus.

I Matt. 11:11 säger Jesus, att bland dem som blivit födda av kvinnor har ingen funnits som varit större än Johannes, men att den minste i himmelriket likväl är större än han.

Vanligen tolkas detta — och så vitt vi förstår riktigt — så, att Johannes Döparen av Jesus menas tillhöra det gamla förbundet. Men som sådan får han en utomordentlig ställning. Och varför? Eftersom han hade en egenartad relation *till Jesus*. Så heter det i vers 9 f. att Johannes är mer än en profet:

Han är den om vilken det är skrivet: »Se jag sänder ut min budbärare framför dig, och han skall bereda vägen för dig.» Men i denna sin egenartade relation till Jesus såg Johannes symboliskt på Jesus. Han såg med andra ord hos Jesus åtminstone vid vissa tillfällen sådant som för Johannes uppenbarade något av Jesu härlighet — för att tala i anslutning till Joh. 1:14. Att Döparen verkligen betraktade Herren på detta sätt visar hans egna ord i Matt. 3:1-12.

Men det som Johannes såg var inte tillräckligt enligt Jesu mening, för att han skulle kunna räknas till det nya förbundets invånare, utan Johannes förblev trots allt en Gamla testamentets son.

Det andra som vi anför och som på sitt sätt talar för sannolikheten av att Jesus företräder en symbolisk syn på Gamla testamentet, är det förhållandet att Jesus sedan han kommit hit i världen framställer sig själv som symbol, som ett »tecken», Luk. 11:30, och att hans gärningar ställs i »tecknets» sammanhang. Dessa uttalanden om »tecknen», särskilt när de ses i samband med det som för övrigt sägs om tecken i Nya testamentet, menar vi med andra ord vara ett uttryck för Jesu symboliska syn på tillvaron *över huvud*. Men inte alla ser tecknen. De finns — och har enligt Jesu ord i Matt. 23:34-36 alltid funnits — som »med seende ögon intet ser, och med hörande öron intet hör, och intet heller förstår», som det heter i Matt. 13:13.

Om vår ovan utförda exeges av Jesu exeges är riktig, kommer Gamla testamentet i stort sett i ett särskilt ljus, om det ses utifrån Jesu exeges: Gamla testamentet blir då väsentligen en symbol för den tidsålder som inbröt med Kristus.

Vi skall försöka att på en punkt visa hur tolkningen av Gamla testamentet kommer att gestalta sig utifrån Jesu symboliska syn.

Vi avser då tolkningen av utsagorna om »Herrens lidande tjänare», Ebed-Jahwe, i Jes. 42:1-4, 49:1-6; 50:4-9 samt 52:13-53:12.

Som bekant råder den mest utpräglade förbistring vad tolkningen av dessa utsagor beträffar. På de mot varandra stridande tolkningar som här försökts kan vi i detta sammanhang inte i detalj gå in. Stor svårighet har emellertid vållats bl.a. av det förhållandet att såväl individuella som kollektiva drag finns hos den gestalt som här tecknats. Detta har medfört att man på olika sätt »styckat» texten och menat att vissa av ifrågavarande utsagor avsett en individuell gestalt — som Mose, Serubabel, Jojachim, profeten själv m.fl. — under det att andra av utsagorna gällt folket Israel. Och här har forskarna stått mot varandra, varje »betydande» forskare med sin tolkning och sin »behandling» av texten och med eller utan ett antal extra redaktörer. I ett avseende har man emellertid varit rätt ense: den utlovade Messias har *inte* avsetts i vederbörande utsagor.

Hur ställer sig nu tolkningen utifrån en »symbolisk» syn?

Det är uppenbart att utifrån denna måste det sägas att det verkligen är den utlovade Messias som avses i vederbörande utsagor. Men därför blir inte den utlovade så att säga avskuren från den tidigare historien, varken från folket i Israel eller från enskilda gestalter i Israel. Tvärtom: den gammaltestamentlige fromme, som verkligen »kan se med ögonen», finner på många ställen symboler för den verklighet som en gång skall framträda i och med den utlovades ankomst. Han finner med ett ord symboler för »löftet». När han — i sin egen samtid eller i gången tid — ser något »gudomligt», särskilt det som blivit kallat »ett ställföreträdande lidande», utsagornas genomgående tema, finner han med andra ord en uppenbarelse från Gud. Han förstår att det ställföreträdande lidandet en gång skall på ett särskilt sätt förverkligas, när Guds stora löfte infrias. Utifrån denna tolkning blir de olika dragen hos »Herrens lidande tjänare» helt naturligt förklarade. Ingenting är nu naturligare

än att olika drag kan ha hämtats såväl från folket som från olika individuella gestalter. Detta innebär tydligen att var och en av de förut antydda forskarna *kan* ha gjort en riktig iakttagelse, men att vederbörandes tolkning som helhet betraktad likväl måste sägas vara oriktig.

Den här framlagda tolkningen kanske nu förefaller mången »fantastisk». Men detta *kan* ju bero på främlingskap vis à vis symbolisk bibeltolkning.

Och *en* sak tycks vara uppenbar: utifrån en symbolisk syn, företrädd — som vi menar — av Jesus själv, har det visat sig att inre sammanhang och klarhet, och därmed begriplighet, vad vederbörande gammaltestamentliga utsagor beträffar kunnat nås, och detta utan traditionell »behandling» av utsagorna ifråga, under det att tolkningen annars behärskats av den mest utpräglade förbistring med mot varandra stridande »textkorrigeringar» i olika avseenden. Och knappast någon exeget torde vilja påstå att sammanhang och begriplighet i och för sig saknar all betydelse som argument för riktigheten av en exegetisk tolkning.

Att på ifrågavarande vis se Gamla testamentet i ljuset av Nya testamentet, särskilt i ljuset av Jesu egna uttalanden, tycks således äga betydelse även för den rent primärexegetiska tolkningen av gammaltestamentliga utsagor.

Visserligen *kan* detta naturligtvis förnekas. Men sker det, tycks det, förutsatt att vår exeGES av Jesu exeGES är inredd såsom riktig, inte kunna innebära annat än att man menar sig själv sitta inne med helt andra och bättre möjligheter att förstå Gamla testamentets ursprungliga mening — än till och med Jesus.

Men att över huvud efterfråga hur Jesus har sett på sin bibel, den gammaltestamentlige forskarens undersökningsobjekt, det innebär som antytts under alla förhållanden att en legitim exegetisk fråga uppställts. Och det är *denna* fråga vi här sökt taga upp till behandling.

Vad är evangelium?

Av Rektorn, Teol. lic. David Hedegård.

»Varje söndagsskolbarn vet att evangelium är budskapet om Guds faderskärlek. Inga artiklar behöver skrivas för att förklara det ordet!» Ungefär så lydde ett yttrande som fälldes för någon tid sedan. Säkerligen är den som sade detta inte ensam om sin mening. Man vet att ordet »evangelium» betyder »ett ljuvligt och glatt budskap», och man anser självklart att detta budskap handlar om Guds faderskärlek.

Den som uppmärksamt läser sitt Nya testamente finner emellertid snart, att denna uppfattning om innebörden i ordet »evangelium» på intet sätt är tillfredsställande. Nedanstående framställning är inget försök till någon allsidig utredning beträffande detta nytestamentliga ord. Den utgörs bara av några randanmärkningar, som gjorts i samband med iakttagelser rörande användningen av detta ord i Nya testamentet.

Först lägger man märke till att »evangelium» i Nya testamentet är ett av namnen på hela det kristna budskapet. Om Johannes döparens predikan heter det i Luk. 3:18: »Med många andra ord förmanade han folket när han predikade evangeliet för dem.» Mångfaldiga gånger kallas Jesu förkunnelse evangelium. »Sedan Johannes hade blivit fängslad, kom Jesus till Galiléen och predikade Guds evangelium. Han sade: ”Tiden är fullbordad och Guds rike är nu här. Omvänd er och tro evangelium!”», Mark. 1:14, 15. Om apostlarna sägs i Luk. 9:6, att de »predikade överallt evangeliet och botade sjuka». Efter

pingsten: »Varje dag undervisade de i templet och hemma i husen och predikade det glada budskapet att Jesus är Messias», Apg. 5:42. En apostel är »avskild för Guds evangelium», Rom. 1:1. Han är »en som i helig prästtjänst förvaltar Guds evangelium», Rom. 15:16. — De nu anförda ställena är nog för att visa att »evangelium» är en beteckning på hela det kristna budskapet.

För det andra: Detta budskap har en alldeles bestämd bakgrund, det hör hemma i en bestämd situation. När fariséer och sadducéer kom till Johannes för att låta döpa sig av honom, sade han till dem: »Ni huggormsyngel, vem har fått er att tro att ni kan fly undan den kommande vredesdomen?», Matt. 3:7. Alltså: domen stundade, det gällde att finna en utväg undan den. Alla, även de frommaste, är hemfallna åt denna dom. Ingen tvekan kan heller råda om domens innebörd: »Agnarna skall han bränna upp i en eld som aldrig släcks», Matt. 3:12. Bakgrunden till Johannes döparens »glädjebudskap» är sålunda vissheten om den kommande domen, då alla är hemfallna åt den eviga elden.

Men detta är också bakgrunden till Jesu och apostlarnas budskap. Jesus an knyter omedelbart till Johannes döparens förkunnelse, och innehållet i Jesu förkunnelse sammanfattas i Matt. 4:17 med samma ord som i Matt. 3:2 anger innehållet i döparens predikan: »Omvänd er, ty himmelriket är nära.» Och ingen tvekan kan råda om att detta budskap även i Jesu mun har till bakgrund den kommande domen. Om domen och den eviga fördömselsen talar han för övrigt ofta. Man kan jämföra med hans ord om Gehenna i Matt. 5:22, 29, 30; 10:28; 18:9. I Matt. 5:22 kallas det »det brinnande Gehenna», eftersom det är skådeplatsen för den gudomliga vredens outsläckliga eld. Den som inte i tro tar emot Jesu budskap går evigt förlorad. »Den som inte lyder Sonen skall inte se livet, utan Guds vrede blir kvar över honom», Joh. 3:36.

När Paulus talade på Areopagen, förkunnade han att Gud »har fastställt en dag då han skall döma världen med rättfärdighet genom den man som han har bestämt till det», Apg. 17:31. Men när han sedan nämnde Jesu uppståndelse blev han avbruten. Frälsningsbudskapet fick han sålunda inte tillfälle att frambara på Areopagen. Han fick här bara möjlighet att nämna dess bakgrund: den kommande domen. Då han en gång fick tillfälle att tala till landshövdingen Felix talade han »om rättfärdighet och självbehärskning och om den kommande domen», Apg. 24:25. Inte heller i detta fall fick han tillfälle att förkunna evangelium, ty Felix blev nu förskräckt och ville inte längre lyssna till honom.

I Romarbrevet har Paulus gett oss en utförlig framställning av evangelium. Grundläggande är i detta brev en rad juridiska termer: rättfärdighet, rättfärdiggöra, dom, lag, straff, anklaga, anklagelse. Envar som läser igenom bara de tre första kapitlen i brevet märker strax detta. Domen stundar och frågan är vem som kan undfly den (jfr 2:3). Det visar sig att ingen kan undfly den. »Var mun skall stoppas till och hela världen stå med skuld inför Gud», Rom. 3:19.

Det nu anförda må vara nog för att visa att bakgrunden till evangelium är övertygelsen om den kommande domen. Alla står anklagade, ingen kan anföra någon ursäkt, alla är skyldiga.

Av det ovan sagda följer att evangelium måste vara budskapet om en utväg att undkomma fördömsen. För den som står anklagad och dömd kan inget annat vara ett glädjebudskap än budskapet om en utväg undan domen och straffet.

Vad innehåller då evangelium? Först lägger man märke till att det inte är en lära — t.ex. en lära om Guds faderskärlek — utan att det är *en förkunnelse om något som skett*, om ett gudomligt ingripande. Huvudpunkten i Johannes döparens förkunnelse är ordet om den som kommer efter honom och

som är starkare än han, Mark. 1:7, 8. Denne skall döpa i helig ande, Matt. 3:11. De tre första evangelierna berättar om Johannes' predikan före Jesu dop. Men Johannesevangeliet, kap. 1, omtalar innehållet i Johannes' predikan efter Jesu dop. »Jag döper i vatten. Men mitt ibland er står en som ni inte känner, han som kommer efter mig. Jag är inte värd att knyta upp remmen på hans sandaler», Joh. 1:26, 27. När Johannes först uppträdde kände han honom inte: »Och jag kände honom inte. Men för att han skulle uppenbaras för Israel har jag kommit och döper i vatten», Joh. 1:31. Vid dopet fick Johannes också den fulla insikten om vem den av Gud sände var: »Och jag har sett det och har vittnat att han är Guds Son», Joh. 1:34. Summan av det evangelium som Johannes predikade var följaktligen att något fullkomligt oerhört skett: Guds Son har kommit i världen.

Mycket ofta sägs i de tre första evangelierna att Jesu predikan handlade om Guds rike. Men riket är ingenting som är skilt från hans person. Ibland omtalas riket och Jesu person som identiska. I Mark. 11:10 lovprisas »vår fader Davids rike som kommer». Men Matt. 21:9 och Luk. 19:38 talar i likhet med Mark. 11:9 bara om Jesu person. Ett annat exempel: I Matt. 19:29 finns uttrycket »för mitt namns skull». Men i parallellstället Luk. 18:29 heter det: »för Guds rikets skull». Riket har kommit i hans person. Träffande är därför det av Origenes präglade uttrycket »autobasileia» — han är själv riket.

Det finns två ställen i Paulus' brev vilka på ett sammanfattande sätt anger evangeliets innehåll. Det ena är Rom. 1:1-4, där det heter: »... evangeliet om hans Son, som till sin mänskliga natur föddes av Davids släkt och som genom helighetens Ande blev med kraft bevisad vara Guds Son alltifrån uppståndelsen från de döda.» Evangelium är sålunda en berättelse om Guds Sons människoblivande och uppståndelse. Det andra nyss

åsyftade stället är 1 Kor. 15:1-4, där det sägs att evangeliets »elementer» är följande: »att Kristus dog för våra synder enligt Skrifterna, att han blev begravd, att han uppstod på tredje dagen enligt Skrifterna.» Även här omtalas sålunda evangelium som en berättelse om Jesus Kristus. »Man ser härav att evangeliets och den kristna apostoliska förkunnelsens grundelementer inte var någon Jesu lära om hur människan skall handla och vara, utan det var trossatser och budskap om Jesu Kristi person och verk. — Detta urkristna evangelium skilde sig alltså också väsentligt från många moderna uppfattningar av evangeliet, vilka mera närmar sig eller är identiska med den gammaltestamentliga och fariseiska traditionen, i det att de ser det väsentliga av evangeliet bestå i en Jesu sedelag, i en Jesu lära om den himmelske Fadern och hans vilja. Det urkristna evangeliet är emellertid i stället en lära och ett budskap om Jesus Kristus, som blev korsfäst för våra synders skull, som blivit begravnen, men åter uppstått och visat sig i uppståndelsens gestalt, för många, som kan vittna därom» (Odeberg).

Även av Apostlagärningarna framgår att evangelium i första hand är en berättelse om Jesus Kristus och om det som skett med honom. Mångfaldiga gånger betecknas i denna bibelbok hela den apostoliska predikan med namnet evangelium. Jfr 5:42; 8:4, 25, 35, 40; 14:7, 15 etc. Man behöver bara läsa igenom predikningarna i Apg. 2; 3; 4; 10; 13 för att finna att den apostoliska predikan i första hand hade ett historiskt innehåll: den handlade om Jesu liv, död, uppståndelse och förhärligande.

I vår tid har det inte sällan påståtts att den första kristna predikan handlade om de kristnas religiösa erfarenheter. De gick ut med vittnesbördet om vad de upplevt, och genom detta sitt vittnesbörd vann de andra för tron. Av det ovan anförda framgår att detta påstående inte har någon grund i Nya testamentet. Den äldsta kristna predikan har ytterst litet att säga om de kristnas egna religiösa erfarenheter. Den har ett objek-

tivt innehåll. Men detta innebar inte, att den frambars på ett ointressant, opersonligt sätt. Den genomströmmades av ett sällsamt liv som rörde vid det innersta i åhörarnas hjärtan. Den frambars med »en bevisning i Ande och kraft», 1 Kor. 2:4. Envar som lyssnade till denna predikan förnam omedelbart, att de som talade upplevt något revolutionerande, något som förflyttat dem i deras innersta till en helt annan värld än den, där de förut levde.

Evangelium har sålunda ett objektivt innehåll, det är i första hand berättelsen om en rad historiska fakta. Men inte bara det: det innehåller också en tolkning av dessa fakta. »Kristus har dött» — det är historiskt faktum. »För våra synder» — det är tolkningen som säger vad detta faktum betyder för oss.

Och det faktum som här står i medelpunkten är Jesu död. Man behöver bara läsa igenom de fyra evangelierna för att förstå detta. Ingen händelse där är skildrad med tillnärmelsevis samma utförlighet som Jesu död, och hela det föregående händelseförloppet i Jesu liv är skildrat så, att hela framställningen innerst visar hän mot hans död. Jesu dop skildras i verkligheten som hans invigning till döden.

Däremot talar Jesus i evangelierna inte mycket om sin döds betydelse. Han talar väl om dess nödvändighet (Matt. 16:21 etc.) men inte ofta om dess innebörd. Undervisningen om Jesu döds betydelse måste ha hört till det som lärjungarna under hans jordeliv inte kunde bära (Joh. 16:12). De fattade ännu inte hans döds nödvändighet, ännu mindre var de då i stånd att fatta en undervisning om hans döds betydelse.

Ett av Jesu betydelsefullaste ord om sin döds betydelse är Matt. 20:28: Människosonen har inte kommit »för att bli tjänad utan för att tjäna och ge sitt liv till lösen för många». Det är uppenbart att detta ord anknyter till Jes. 53. Uttrycken »ge sitt liv» och »för många» erinrar om Jes. 53:12 och uttrycket »att tjäna» påminner om »Herrens tjänare» i detta kapitel.

Det är på flera sätt betydelsefullt att Jesus talar om sin döds betydelse i anslutning till Jes. 53. Det är klart att detta kapitel hör hemma i ett juridiskt sammanhang. Herrens tjänare som blivit så illa misshandlad säger: »Den som förklarar mig rättfärdig är nära. Vem vill då gå till rätta med mig? Må han träda fram tillsammans med mig. Vem är min motpart? Låt honom komma hit. Se Herren, HERREN kommer att hjälpa mig. Vem vill då döma mig skyldig?» (50:8 f.). Men sedan sker något i högsta måtto överraskande, något inför vilket folk och konungar förstummas i häpnad (52:15), nämligen att den oskyldige lider de skyldigas straff. »Straffet var lagt på honom för att vi skulle få frid, och genom hans sår är vi helade», 53:5. Luther säger om detta ställe: »*Han* hade med rätta bort ha frid, och vi hade i kraft av lagen bort evigt lida våra synders straff. Men här är allt omvänt. Den ene syndar, men den andre blir straffad för det.»

Genom att Jesus hänvisat till Jes. 53 har han sålunda givit en tydlig anvisning om sin döds betydelse. Hans död är ställföreträdande i ordets egentliga bemärkelse: han går in under släktets synd, han lider släktets straff. Detta står också i full överensstämmelse med Paulus' lära om Kristi döds betydelse. »Kristus dog för våra synder» — hans död var sålunda inte någon martyrdöd. »Enligt Skrifterna» — hans död var förutsagd i Gamla testamentets heliga skrifter. Nya testamentet hänvisar till ett flertal gammaltestamentliga ställen, där Messias' död förutsägs. Vilka av dessa ställen som aposteln närmast åsyftar i 1 Kor. 15:3 kan man givetvis inte säga. Men av Rom. 3:21-26 framgår, att han betraktar Kristi död ur samma synpunkt som den vilken kommer till uttryck i Jes. 53.

För det första står det fast att själva ordet »rättfärdiggöra» är en juridisk term, att det betyder »frikänna» inför rätta. Att vara rättfärdiggjord inför Gud är sålunda att frikännas inför

hans domstol. Det framgår för övrigt alldeles tydligt av Rom. 2:13 och 8:33.

För det andra framgår det av Rom. 3:24-26 att denna Guds rättfärdigförklaring grundar sig på Kristi död. »... och de står som rättfärdiga utan att ha förtjänat det, av hans nåd, därför att Kristus Jesus har friköpt dem. Honom har Gud, genom hans blod, ställt fram som en nådastol, att tas emot genom tron. Så ville han visa sin rättfärdighet, eftersom han hade lämnat ostraffade de synder som förut hade blivit begångna, under tiden för Guds tålmod. I den tid som nu är ville han visa sin rättfärdighet: att han själv är rättfärdig.» Detta ställe utläggs träffande av M. F. Roos på följande sätt: »När Gud förlåter, så måste det finnas något som tillfyllestgör hans högsta rätt att fördöma och straffa, en rätt som han mycket ofta betygat i sitt ord. Och vad är då detta? Det är den med blod bestänkta nådastolen, som Paulus nämner i Rom. 3:25, och om vilken han säger att Gud på den dåvarande tiden framställt den för människorna, eftersom synderna väl förut hade blivit förlåtna, men bara liksom satta å sido. Man efterskänker en gäldenär en skuld, när man vet att en annan kommer att betala den. Men innan betalningen sker, är efterskänkandet ett åsidosättande, ett avhållande från krav. Men Kristus måste framställas och genom tron erkännas som en nådastol i sitt blod, för att Guds rättfärdighet måtte bli ådagalagd, och Gud, som inte kan hänskjuta något till en högre domare, bli erkänd som rättfärdig, då han rättfärdigar den ogudaktige.»

Evangelium är budskapet om rättfärdiggörelsen, Rom. 1:16, 17; 3:23-26. Det handlar om en rättfärdighet från Gud som skänks utan att den förtjänas, åt var och en som tror. Gud skänker denna gåva på grund av Kristi död. Kristus »fullgjorde vad vi borde Och blev vår rättfärdighet».

Jerusalem och Golgata.

Av Pastor Gustav Bernander.

För bibelläsaren i allmänhet torde väl den del av Boken som talar om Jesu lidande, död och uppståndelse utgöra höjdpunkten av densamma. Det är också uppenbart att de fyra evangelierna har lagt huvudvikten vid denna del av vad de nedtecknat. Inget annat har nedskrivits med en sådan utförlighet och rikedom på detaljer. Inte underligt, ty i dessa händelser, korsfästelsen och uppståndelsen, låg urkristendomens segerkraft förborgad.

Det kan heller inte undgås, att den med någon fantasi utrustade läsaren av berättelsen om de sista dagarna av Jesu jordeliv söker att för sitt inre visualisera händelserna och ge dem inramning. Han föreställer sig kanske en österländsk stad omgiven av en mäktig mur. Han ser de trånga gatorna myllra av folk. Ur en av portarna drar det ut ett dystert tåg. I spetsen är några ridande romerska knektar. Efter dem går en blek böjd man, släpande ett kors. Därefter följer en skrånande och larmande hop, som till nöds hålls i schack av de råa krigsknektarna. Vägen kantas av människor bland vilka syns kvinnor som gråter av medömkan. Jesus av Nasaret skall korsfästas. — Och vidare föreställer man sig hela korsfästelseakten på Golgata, måhända som den illustrerade bibel som så fascinerade en i barndomen, eller bilderna man sett i söndagsskolan framställt de olika momenten.

Den konstnärliga fantasin har gjort många försök, och ofta gripande sådana, att framställa Frälsarens lidande och död. Men ofta har väl den bristande kännedomen om den tidshistoriska

miljön förringat framställningens värde. En så vitt möjligt riktig uppfattning av den miljö och inramning i vilken de dystra händelserna under påskhögtiden utspelades i Jerusalem, är av stort värde för deras konkretisering i vår fantasi och därmed också för deras förmåga att gripa känsla och sinne. Det efterföljande ville på några få punkter ifråga om miljöinramning försöka komma det sannolika närmare. Men innan jag ger mig in på detta, känner jag behov av att citera vad en romersk katolsk munk resignerat öppenjärtigt sade till mig med avseende på vissa Palestina-minnen: »Här är ingenting säkert. Endast bergen, sjöarna och himlen (vi skulle i detta fall kunna tillägga Jerusalem) är säkra minnen.»

Tyvär vet vi inte mycket om det antika Jerusalems bebyggelse och utseende. Två större byggnader kan vi bestämt lokalisera, eftersom tydliga lämningar finns kvar av dem ända till våra dagar, nämligen templet vid östra stadsmuren och Herodes palats vid den västra. Men för övrigt rör man sig i det stora hela på ganska osäker mark. Man måste komma ihåg att Jerusalem under de 1900 år som förflutit sedan Jesus levde och dog, många gånger blivit erövat och skövlut av fiendehand och i flera fall i grund förstört. På ruinerna har nya städer byggts upp och nya stadsmurar har uppförts, ibland med andra sträckningar än de gamla. Dalsänkningar har fyllt igen och höjdlägen jämnats ut. Genom allt detta har den gamla stadsdelen helt förändrats, ja, topografin inom staden har blivit en annan. Endast markens huvudformationer har bevarats. Sålunda reser sig alltjämt den gamla staden på en rektangulär platå, som i öster, söder och väster är omgiven av djupa dalgångar. Den sydliga delen av denna platå ligger emellertid utanför den mur som turkarna uppförde på 1500-talet. Men det var på denna del av platån som Sion, Davids Jerusalem, en gång var beläget.

Arkeologer, historiker och författare har i vår tid med ve-

tenskapens hjälpmedel sökt framställa för oss det Jerusalem som fanns på Jesu tid. Att de delvis lyckats råder intet tvivel. För den som haft tillfälle att sätta sig in i hithörande litteratur rycker det Jerusalem som då var, mycket närmare än förut. Det blir något av levande realitet. Men ännu återstår många dunkla gåtor av vilka åtminstone somliga skulle kunna lösas, om den nuvarande bebyggelsen blev undanröjd på lämpliga ställen och arkeologiska utgrävningar utfördes. Men det mesta måste nog ställas på en avlägsen framtid, och en del problem torde aldrig bli lösta. Till dessa hör nog spørgsmålet om var Kristi grav och Golgata varit belägna. Äldre tider godtog utan kritik den tradition som utpekar den så kallade gravkyrkan som platsen för Jesu korsfästelse och begravning. Så kom 1800-talet med dess starkare vetenskapliga intresse för Orienten. Man hade lyckats tyda de gamla egyptiska inskriptionerna, vilket öppnat en helt ny värld. På religiöst område uppflammade intresset för de nya upptäckternas betydelse för bibelforskningen. Fromma män gjorde besök i Bibelns länder, och vad man isynnerhet intresserade sig för var de platser där det sista dramat i vår Frälsares liv utspelats. De var ju på förhand av traditionen angivna.

Men här i den gamla gravkyrkan mötte man något som var motbjudande för ett västerländskt fromt sinne, ja, för vanlig mänsklig anständighet: de skandalösa tvisterna och striderna mellan olika kristna grupper om vilka som var de rätta innehavarna och vårdarna av Kristi grav. Ja, det hade gått så långt att den turkiska regeringen utsett en muhammedan till överste tillsyningsman över gravkyrkans fred, ett ämbete som blev ärftligt. Vidskepelser, bedrägerier och schackrandet blomstrade också i rikt mått kring graven som medelpunkt. Skulle detta verkligen vara den plats där vår Frälsare lidit och dött och där han varit begravnen och uppstått? Skulle Gud tillåta dylika skamlösheter på den plats där hans Son utgjöt sitt oskyldiga,

dyra blod? Dessa och liknande tankar var nog ofta orsaken till att man vände ryggen till gravkyrkan och kände sig förvissad om att Gud inte uppenbarat den rätta platsen utan velat hålla den dold för människans avgudiska och syndiga handlingar, eller också började man söka de heliga platserna annorstädes.

Det fanns också de som på andra grunder än känslökäl stod tvivlande inför traditionen om gravkyrkan som rätta platsen för Golgata och graven. Den ligger långt inom den nuvarande stadsmuren. Enligt evangelierna låg ju dessa platser utanför den. En sådan motsägelse kan ju lätt utjämnas genom förklaringen att muren på Kristi tid var belägen på ett annat ställe än nu. Men nu råkar man i andra svårigheter. Tempelplatsen och borgen Antonia, som inneslöts av den gamla stadsmuren i den östliga delen av staden, låg här nordligare än den genom gravkyrkan angivna platsen i den västliga. För att få denna plats utanför muren måste det alltså förutsättas att denna mur varit belägen långt söder om den nuvarande och rätvinkligt gått ut från den mur som omgav tempelområdet, samt därifrån i någorlunda rak linje sträckt sig västerut till Jaffaporten. Detta är nu stort inget annat än ett antagande, men även om det skulle överensstämma med verkligheten, så har det endast nätt och jämt räddat gravkyrkan utanför muren. Men nu kommer de verkliga svårigheterna. Kyrkan är visserligen med tillbyggen ett ganska stort komplex, där olika kyrkogrunder har sina avdelningar. Men det är dock ingen byggnad av alltför stora mått. Huvudskeppets borte del omsluter gravkapellet, en fristående byggnad inne i kyrkan. Från graven sett till höger ligger »Golgata». Det ter sig som en läktarupphöjning, dit en trappa leder upp. Vid ett av mina besök mätte jag upp avståndet mellan de båda platserna. *Det var cirka 40 steg.* Kommer man upp på »Golgata», utgörs det av ett mindre kapell med två altaren bredvid varandra, ägda respektive av de båda största konkurrerande kyrkorna. Framför dem ser man i golvet hålen efter de

tre korsen, det mittersta rektangulärt och de båda andra runda och belägna snett bakåt på båda sidorna. I golvet sitter en smal silver-skiva, vid ena ändan fäst i detsamma. Om denna viks undan blottas en spricka i en underliggande stenhäll. Detta skall övertyga besökaren om två ting: dels att här verkligen är en högt belägen klippgrund och dels att springan är ett resultat av jordbävningen vid Jesu död på det på denna klippa resta korset.

Nu är som vi vet en spricka i berggrunden ingen ovanlig företeelse och hålen för korsen är bevisligen av ganska sent datum. Men ännu betänkligare är »Golgatas» litenhet och närhet till graven. Den lilla bergsknalle som det kan vara fråga om här, skulle väl knappast valts till avrättningsplats, isynnerhet då det gällt att resa upp ett flertal kors. Av evangeliernas beskrivning av korsfästelsen framgår att stora människoskaror samlats på platsen. Man måste fråga sig var dessa skulle fått rum. Endast några få steg från »Golgata» ligger ju graven, som dock var belägen i Josefs av Arimatea ortagård. Hur hänsynslöst den romerska makten stundom än kunde bete sig, är det dock föga troligt att en sådan skymf mot en medlem av Sanktedrin gått för sig, att man utvalt hans trädgård och begravningsplats för att avrätta tre brottslingar, såvida han inte själv var en brottsling som förverkat sin egendom, vilket ingalunda tycks framgå av evangelierna.

Sedan är det själva graven. Vad man nu kallar så, är endast en minnesvård. Vid högra sidan i det lilla kapellet är en bänk-artad anordning med en på mitten sprucken marmorplatta som lock. En närmare beskrivning av gravkapellet hör inte hit, det må endast sägas att den inre dekoreringsen på en västerlänning verkar krimskrams av simplaste slag.

Uppenbart är att vad här visas inte är Kristi grav, även om huvudmassan av pilgrimer från ortodoxa kyrkor och andra i sin fromma enfald bibringas tro att det så är. För den som sö-

ker efter den historiska sanningen om denna plats blir frågan denna: Vad finns det för lämningar under gravkapellet? Enligt professor Dalman finns det ingenting där. Det skall en gång där ha funnits en i berget urholkad grav, som på trehundralet upptäckts vid avröjandet av den plats som man antagit vara Golgata. Detta skedde på initiativ av kejsar Konstantins moder Helena, som vallfärdade till Jerusalem och enligt traditionen funnit Kristi kors i en underjordisk grotta, som man nu visar under gravkyrkan. Man antog då att denna grav måste vara Jesu grav. Man schaktade ut hela bergpartiet med graven, så att den framstod som ett slags monter, ett från nutida pietetssynpunkter mycket underligt tillvägagångssätt. Då »den galne kediven» på 1000-talet intog Jerusalem och förstörde gravkyrkan, var det därför lätt för honom att fullständigt demolera den grav som han visste vara föremål för de kristnas vördnad och nära nog tillbedjan. Gravkyrkan återuppbyggdes men man fick nöja sig med en konstgjord grav.

Som ovan sagts hyste man under 1800-talets senare del starka och som man trodde berättigade tvivel om tillförlitligheten av den tradition som förlade Golgata och Jesu grav till gravkyrkan, detta så mycket mera som det är ett helt komplex av de mest egendomliga traditioner koncentrerade till den. Här är jordens medelpunkt, här är Adam och Eva begravna, här var det Abraham offrade Isak och här stod det träd i vars grenar den vädur insnärjt sina horn vilken han offrade i sonens ställe m.m. Även om dessa traditioner skulle vara sekundära i förhållande till gravtraditionen, så är de dock ägnade att i inte ringa grad minska tilliten till denna. Alla tillsammans visar hur en yppig traditionsflora kan uppstå kring en plats där jordmånen är tjänlig.

Bland dem som ägnat de arkeologiska problemen i Palestina mycken uppmärksamhet är svenskättlingen professor G. Dalman. Det märkliga är att denne är böjd att acceptera tradi-

tionen om gravkyrkan som platsen för Golgata och Kristi grav. Han tycks dock stödja detta mera på uppgifter från Eusebius och en annan gammalkyrklig författare än på egna undersökningar och därav dragna slutsatser, förklarligt nog då inga utgrävningar varit tillåtna eller ens möjliga. De båda källor han stöder sig på tycks gå tillbaka på två inte fullt samstämmiga traditioner om var Kristi grav var belägen. Därför blir det även något oklart över hela hans bevisföring. Vad han anför är tydligen kontentan av vad som från vetenskapligt håll ett gott stycke in på detta århundrade kunde sägas till förmån för gravkyrkotraditionens historiska trovärdighet. Med skäl torde man kunna instämma med Böök i hans reseskildring från Palestina, att är detta allt man kan säga som bevis för gravtraditionens trovärdighet, så är det inte vidare övertygande. Naturligtvis kan man inte på forskningens nuvarande ståndpunkt utesluta varje möjlighet, att åtminstone endera Golgata eller Graven kan ha varit belägen på gravkyrkans plats.

Är Dalman benägen att ge traditionen rätt med avseende på Golgata och Graven, så är han det mycket mindre i fråga om Getsemane. Det Getsemane som vanligtvis presenteras oss på bilder, är Fransiskanklostrets trädgård på Oljebergets sluttning mot Kidrondalen. Där finns några gamla olivträd, och det skulle ha varit under dessa gamla träd som Jesus skulle ha utkämpat sin bönekamp. Här har Fransiskanorden under senare år uppfört en mycket förnämlig kyrka, vars altare anges vara placerat på den klipphäll där Jesus fallit ned i bön. Dalman utdömer resolut denna plats och förlägger bönekampen ett stycke på andra sidan vägen som leder uppför Oljeberget. Här finns den så kallade Ångestgrottan. Enligt traditionen var det här Jesus lämnade sina lärjungar och gick bort för att be. Denna plats tycks vara rätt okänd för besökare av minnesrika platser i Jerusalem. T.o.m. H. Morton tycks inte ha hittat den att döma av hans bok *In the Steps of the Master*. Då jag något

år före krigsutbrottet besökte platsen och genom Dalman kände till Ångestgrottan, föresatte jag mig att söka rätt på den. Men ingen visste var den fanns. Kommen upp till det ryska Getsemane mötte jag en grupp människor av vilka en gav intrycket av att vara rysk präst. Han tycktes inte ens veta om existensen av grottan, fast han bodde i närheten. Jag lyckades emellertid själv ta mig fram till platsen och blev förvånad att nere i grottan finna ett kapell med brinnande lampor. En vitklädd munk satt längst fram. Han var österrikare och ville gärna samtala. Tydligen var besökarna sällsynta. Jag frågade honom givetvis, hur man kunde påstå att Jesus här genomlevat sin ångestnatt, då fransiskanerna hävdar att Jesu bön i Getsemane ägde rum ett gott stycke därifrån. Jo, det kunde han lätt och ledigt förklara. Då Jesus var i Jerusalem brukade han bo i denna grotta med sina lärjungar. Den ägdes av släktingar, kanske rent av av Jesu föräldrar. Det hade varit en oljepress där. Även Getsemanenatten kom Jesus dit med sina lärjungar, men i sin oro och ångest lämnade han dem här, gick ett stycke därifrån och bad o.s.v. Munken verkade mycket förtrolig med det han berättade, som om han upplevt det själv.

Dalman accepterar traditionen om Ångestgrottan men inte fransiskanernas Getsemane. Även på Jesu tid gick vägen över Oljeberget mellan dessa båda platser och i närheten av den senare. Dalman anser det otroligt att Jesus, fastän medveten om att hans fiender sökte honom, skulle ha begett sig bort över denna väg och stannat i dess närhet. Han anser istället, att platsen för bönen varit bland olivträden närmare grottan. Detta överensstämmer med att olivplanteringarna med namnet Getsemane lär ha varit belägna just i den trakt Ångestgrottan är belägen.

Den historiska forskningen har också undanröjt en annan mycket omhuldad tradition, nämligen den om Via Dolorosa med de sju stationerna. Vi vet ju hur gärna katolikerna an-

vänder detta motiv. Nämnda tradition förutsätter att pretoriet där Jesus dömdes var identiskt med borgen Antonia norr om tempelplatsen. Ännu i dag visar nunnorna i det där belägna klostret stenläggningen på vilken Jesus stod då han dömdes. Utan tvivel är den stenläggning man här blottat från romersk tid. Men här är ett betänkligt aber. Då prokuratorn besökte Jerusalem, residerade han i Herodes palats vid Jaffaporten, delvis bevarat till vår tid i det så kallade Davidstornet. Med största sannolikhet stod Jesus här till rätta inför Pilatus tidigt på fredagsmorgonen. Antoniaborgen var för övrigt en soldatkasern, där den vakt som hade uppsikt över tempelplatsen var förlagd. Men med detta faller legenden om Via Dolorosa. Den *verkliga* Via Dolorosa måste ha varit från Herodes palats genom Jaffaporten till Golgata, var detta nu låg.

*

På 1840-talet framfördes en hypotes om Golgatas läge som gick ut på följande, vilket inte förefaller helt osannolikt: Om man från den i norra stadsmuren belägna Damaskusporten böjer av mot höger nedåt Kidrondalen, går man genom en ganska djup bergskärning, som sannolikt varit ett gammalt stenbrott. Ovanför bergväggen till höger tornar stadsmuren, medan man till vänster har en höjd vars mot gatan vettande brant har åtskilliga djupa håligheter, uthuggna av människohand. Denna bergvägg ger intrycket av ett ansikte på en jättelik döds-kalle. Det påstås dock att inte alla får detta intryck. Då jag för första gången stod inför denna bergkulle utan att veta vilken det var, slog mig med detsamma den åsyftade likheten, och min första tanke var: »Detta är huvudskallen!» Den har måhända haft ännu större likhet med en sådan för två tusen år sedan, men seklerna förvittrar som bekant även berget, isynnerhet sådana lösa bergarter som det här är fråga om. Ovanpå kullen är en

rymlig platå, som man mycket väl kan tänka sig som en passande avrättningsplats, tillräckligt långt ifrån staden, men ändå så nära att en folkvandring dit av åskådarmassor från staden kunde påräknas. Att denna kulle blivit fredad från nivellering och modern bebyggelse torde man endast ha den omständigheten att tacka för, att det på toppen är en muhammedansk kyrkogård, fridlyst från alla otrognas förorenande närvaro.

På 1860-talet gjorde man under utgrävningar invid denna höjd ett synnerligen intressant fynd. På ett område som ursprungligen tycks ha varit ett stenbrott fann man en i berget inhuggen grav. Den var dold av nedrasad jord och sten, vilket skyddat den från förstörelse under gångna sekler. Det som mest frapperar, när man står inför denna grottgrav, är att bergväggen omkring den är slåthuggen och ger intryck av att ha utgjort ena gavelväggen i en byggnad t.ex. altarändan i en kyrka. Går man in i graven kommer man först in i en förhall, som numera är avskild från själva gravkammaren med en järnreling. I själva graven är urholkade platser för tre döda, men endast en plats är helt färdigställd och har sålunda varit använd som viloplats för en död. Vid både huvud och fotända är utmejslat ett slags bänkar, så att det är möjligt att sitta. Till höger om gravdörren finns en öppning ett stycke upp på bergväggen, så att man kan se in i gravens inre.

Om man jämför denna grav med den beskrivning evangelierna ger av den som Jesus lades i, kan man inte undgå att lägga märke till en påfallande likhet. Det var därför inte underligt att man på många håll frågade sig, om man inte stod inför upptäckten av Jesu grav. För att skydda platsen för vandalisering upprättades på protestantiskt håll en stiftelse som inköpte platsen, omgav den med stängsel och snyggade upp den. De planterade cypresserna, som nu vuxit upp till träd, ger det fridlysta området ett intryck av stilla frid som bjuder till

andakt. Det namn man gett åt graven är »Graven i trädgården» (The Tomb in the Garden).

Det är betecknande att man inte velat säga att det är Kristi grav. Detta av flera orsaker. De som råder över gravkyrkan är inte välvilligt stämde mot den nyupptäckta graven. De tillåter inte ens att en vägvisare sätts upp som utvisar dess plats. Men den djupaste orsaken är nog att ingen vetenskapsman veder-vågar sitt rykte genom att påstå att man funnit Jesu grav. Den kallas stundom Gordons Kristi Grav. Detta är med orätt, ty general Gordon lär aldrig ha påstått att man här funnit Kristi grav. Men han tilltalades av platsens frid och gick ofta dit för att förrätta andakt. Detta påminde honom om den som sade: »Jag är uppståndelsen och livet.»

»Graven i trädgården» och »huvudskallen» är frågetecken som kanske aldrig kommer att besvaras av någon forskning. Muhammedansk intolerans och protestantisk pietet skyddar tillsammans, så underligt det än låter, dessa båda närbelägna platser utanför Jerusalems ruggiga, frånstötande stadsmur. Vad man än tror om deras sammanhang med Jesu lidande och död, så kan den mottaglige inte undgå att känna en djup gripenhet inför dem. Men visshet om den plats där Jesus korsfästes och begravdes har vi ännu inte fått. Det är inte heller så viktigt. Tron på honom som vår förlossare och försonare är oberoende av det. Lösningen på vårt förhållande till Gud och det eviga kan vi endast finna, om vi förstått de ord som står skrivna på dörren till den örtagård som innesluter den ovan omtalade graven: *Jag är uppståndelsen och livet.*

Nya testamentets syn på Gamla testamentet.

Av Fil. mag., Teol. lic. Eric Starfelt.

Hugo Odeberg: *Nya Testamentet om det Gamla.* Svenska Alliansmissionens förlag, Jönköping 1945. 22 sid. Pris 0:60.

»Om man vill få reda på, hur Nya testamentet ser på det Gamla testamentet, kan man gå ut från nära nog vilket kapitel som helst i Nya testamentet, ty Nya testamentets syn på det Gamla lyser igenom överallt.»

Så inleder Odeberg sitt arbete om Nya testamentets syn på Gamla testamentet. Den som överhuvud taget sysslar med Nya testamentet kan inte undgå att på ett eller annat sätt också ta ställning till Gamla testamentet. Redan vid en flyktig genomläsning av de nytestamentliga skrifterna lägger man märke till de många uttryckliga hänvisningarna till Gamla testamentet. Går man till Nestles allmänt brukade grekiska upplaga av Nya testamentet, förvånas man kanske till en början över att på snart sagt varje eller varannan sida finna längre eller kortare partier tryckta med fetstil. Det är de gammaltestamentliga citaten som på detta sätt markeras. Över tusen ställen i Nya testamentet kan på detta sätt ordagrant återfinnas i Gamla testamentet. Och har man väl en gång fått uppmärksamheten riktad på detta nära samband mellan det gamla och nya förbundets skrifter, leds man till ständigt nya upptäckter. Vid sidan av de direkta citaten och överensstämmelserna i ordalag finns ett mångdubbelt antal ställen, där de nytestamentliga författarna

tydligt anspelat på från Gamla testamentet kända utsagor eller förhållanden och hos sina läsare förutsatt förtrogenhet med dessa. Ett grundligt inträngande i Gamla testamentet kan sålunda sprida nytt ljus över många annars svårförståeliga ställen i Nya testamentet.

Att Gamla testamentet hade en stor betydelse för författarna av de nytestamentliga skrifterna och för den urkristna församlingen överhuvud är sålunda ett ofrånkomligt faktum om vars riktighet envar ganska lätt kan övertyga sig. Vida svårare är frågan *av vad art* sambandet är, eller med andra ord hur Nya testamentet uppfattar det Gamla testamentet. Detta torde vara en av de punkter i den nytestamentliga åskådningen som är allra svårast för en s.k. modern människa att tränga in i och tillägna sig. För den stora allmänheten torde Gamla testamentet huvudsakligen te sig som ett historiskt dokument från den »judiska lagreligionen», som väl kan innehålla enstaka moment av högt etiskt och religiöst värde, men som dock tillhör ett lägre och av kristendomen övervunnet religiöst utvecklingsstadium. Följden av denna uppfattning har bl.a. blivit att kunskapen om Gamla testamentet inom stora skikt av vårt folk är minimal. Å andra sidan har Gamla testamentets »försvarare» i stor utsträckning låtit sig ensidigt engageras i en kritisk uppfattnings frågeställningar. Så har man fört långa diskussioner om Gamla testamentets framställning av vissa historiska och naturvetenskapliga fakta, men under dessa — förvisso långt ifrån betydelselösa — detaljutredningar har man ibland kommit att försumma det som är ännu betydelsefullare, nämligen Jesu egen och hans första lärjungars syn på det gamla förbundets Skrifter och deras djupaste mening, budskapet om Frälsaren och frälsningen.

Det är detta oerhört väsentliga problem som upptagits till behandling av professor Odeberg i hans nyutkomna arbete »Nya testamentet om det Gamla». Redan tidigare har han va-

rit inne på detta område, exempelvis i Tolkning av Korintierbrevet, sid. 370 ff., Fariseism och kristendom, sid. 38 ff., Tillbaka till Bibeln, sid. 47-55 samt artiklarna »Bokstaven som dödar och anden som gör levande» (För Biblisk Tro, häfte 3, 1944) och »Allegori och verbalinspiration» (Erevna nr 2, 1945). En bättre vägledare på detta svåra område kunde man inte ha uppletat. Det behövs en man med Odebergs skarpsinne, utomordentliga lärdom och häpnadsväckande förtrogenhet med Gamla testamentets hebreiska grundtext för att först kunna med strängaste vetenskapliga metoder penetrera hela detta ofantliga material, och därefter framlägga resultatet i en sådan form att även en vanlig, »olärd» läsare kan med största intresse följa resonemanget från början till slut. Man är författaren djupt tacksam för att han velat gripa sig an med detta viktiga ämne, och för att han löst uppgiften på ett så glänsande sätt.

Författaren utgår ifrån Lukas 24:e kapitel, där det omtalas hur den uppståndne Frälsaren själv kommer två av sina lärjungar till mötes och börjar undervisa dem. Han förklarar för dem det som skett med honom, förklarar sitt lidande och sin död genom att *hänvisa till Gamla testamentet*. »Han började med Mose och alla profeterna och förklarade för dem vad som var sagt om honom i alla Skrifterna.» Det framhålls särskilt att det här »inte är framställt så, att det är några få utvalda ställen, till äventyrs främst hos profeterna, som Jesus uppger syfta på honom. Genom uttrycket 'han började med Mose anges, att alla Gamla testamentets skrifter ifrån den första boken ibland dem, det är Första Mosebok, talar om honom.»

Men denna förståelse av Gamla testamentet var inte något som lärjungarna kommit till av sig själva, den fulla förståelsen kom först därigenom att Kristus uttydde skrifterna för dem. På samma sätt talar Paulus i 2 Kor. 3:e kapitlet om att ett tackelse hänger över judarnas hjärta, när Gamla förbundets skrifter föreläses, och detta tackelse försvinner först i Kristus.

Överallt i Nya testamentet återfinner vi samma syn. När Jesus i Bergspredikan ställer sitt »jag säger er» mot vad »ni har hört av fäderna», då är det inte tal om att han ställer sin personliga auktoritet som något nytt i motsättning mot Skriften. Tvärtom innebär detta att Jesus har auktoritet att utlägga Skriften just därför att Han är Sonen och därigenom identisk med Herren, som talar i Skriften.

Så förstår man också det för oss annars svårförklarliga faktum att de första lärjungarna i sina predikningar ständigt hänvisar till de gammaltestamentliga Skrifternas vittnesbörd, då de vill beskriva det *nya* som skett i och genom Jesus Kristus. En vanlig missuppfattning av detta förhållande avvisar Odeberg med följande slående resonemang: »Om någon skulle vilja invända, att de första evangelieförkunnarna lade så stor vikt vid Gamla Testamentet endast därför, att de hade att göra med sådana åhörare, nämligen judarna, som uppfostrats i Gamla testamentet, så kan därtill svaras med hänvisning till det faktum att man lade minst lika stor vikt vid Gamla Testamentet, när man talade till sådana som aldrig hört talas om det. De 'hedningar' som omfattade kristendomen fick tvärtom en grundlig undervisning om Gamla Testamentets betydelse och studerade Skrifterna med 'brinnande hjärtan'. Detta framgår tydligt av den för en modern läsare rent ofattliga bibelkunskap som Paulus förutsätter hos de f.d. hedniska läsare av hans brev, som endast hade några års kristen erfarenhet bakom sig.»

Och skulle någon mena att Paulus själv och de övriga apostlarna höll fast vid Gamla testamentet av vana från barn domen, så erinrar författaren om att »samme Paulus också är en man som blivit omvänd från hela sitt gamla väsende, och som om detta säger: 'det gamla är förbi'. Han har mer radikalt än någon brutit med det han förut lärt och trott på. Så mycket märkligare är att just han håller så strängt fast vid Gamla testamentet, att det just är han, den omvända Paulus, som kan

säga: 'Jag tror på allt som är skrivet i lagen och hos profeterna'.»

När man läser modern litteratur, kan man ibland inte undgå att reflektera över den till ytterlighet vidlyftiga framställningen. Det händer nog att läsaren efter att ha läst en roman på femhundra eller sexhundra sidor tänker att detta lika lätt skulle kunnat sägas på femtio sidor. Denna tendens inom litteraturen är farlig, därför att den så småningom lett till att de flesta läsare omedvetet anpassat sig till ett sådant skrivsätt och vant sig vid att snabbläsa eller »skumma» en bok. Ett sådant förfaringssätt är minst av allt på sin plats, när det gäller föreliggande arbete. Visserligen är Odebergs framställning som alltid så fångslande att man ogärna vill släppa boken ifrån sig, förrän man fått läsa den till slut. Men med en sådan första genomläsning är dess innehåll ingalunda uttömt. Den tål att läsas om, och den *behöver* läsas många gånger för att verkligen kunna fylla sin uppgift, att leda en nutida bibelläsare in i Nya testamentets egen uppfattning av Gamla testamentet.

»Nya testamentets ståndpunkt är, att Kristus är den Jesus, som levat ibland oss: 'Vi såg hans härlighet', men också den, om vars liv, död och uppståndelse alla skrifterna bär vittnesbörd, Lagen, Profeterna och skrifterna. Det kan inte göras någon åtskillnad mellan Jesu verklighet och skrifternas gudomlighet. Det går inte att skilja dessa båda ifrån varandra. Kristus och Skriften kan inte skiljas åt. De ger varandra sitt vittnesbörd, och det vittnesbördet är gudomligt.»

Anteckningar till nytestamentliga texter.

Av Professor Hugo Odeberg.

1. Joh. 12:1-16 (Palmsönd.).

Om man föreställer sig att en »sunt och nyktert anlagd» människa, en normal realistiskt tänkande och handlande man, skulle träffa på berättelsen i Joh. 12:1-16 och läsa den för första gången, t.ex. som en liten novell i någon tidning, så vore det inte osannolikt att han fällde det omdömet: »Det enda förnuftiga i denna berättelse är det som Judas Iskariot säger.»

Ty vad innehåller berättelsen i övrigt? Där talas om en kvinna som på en fattig, kringvandrande predikant slösar bort en parfym, som är så dyrbar att man för dess penningvärde kunde ge en daglönarfamilj livsupphälle för ett helt år: 300 denarer var nardusoljans minimivärde, och 1 denar var den vanliga dagsavlöningen för en arbetare. Man läser vidare om en massa folk, som samlats kring denne predikant, därför att de, obildade och sensationslystna, hade hört talas om att han skulle ha väckt upp en död till livet. Man läser om att denne predikant sätter sig upp på en åsninna och rider in i staden, och att det hysteriska folket går honom till mötes med palmkvistar och i ögonblickets berusning hyllar honom med en gammal psalmvers. Man läser också om myndighetspersoner eller män med anspråk på andlig ledarställning vilka var den mannens fiender och ville förgöra honom.

Helt annorlunda än denna sunda och nyktra betraktare ser *evangeliet* på de situationer det skildrar. Judas Iskariot, den enda »förståndiga», d.v.s. ekonomiskt begåvade och sansade människan i situationen avslöjas av *evangeliet* som en tjuv och en förrädare. De »hysteriska» människorna bringar, *om de vet det eller inte*, en rätt hyllningsgård åt honom som de i ögonblickets besinningslöshet fylkar sig omkring. Och den »slösaktiga» kvinnans gärning bevaras som ett hela mänsklighetens dyrbara minne för alla tidsåldrar. Ty hon hade inte slösat på sin egen fåfänga, utan bringat en tacksamhetens hyllning, som blev till en symbol för den tacksamhet vilken hela kvinnosläktet är skyldig Honom i vilkens anda kvinnan lyfts ur slaveri och mindervärde.

Och vad ser *evangeliet* i honom som är berättelsens centralgestalt: den fattige, vandrande predikanten? Det ser hela världens rättmätige Konung, en konung som kommer i Guds namn, bärande Guds eget namn: Herren. Den som nedskriver detta evangelium vet att Han är den kring vilken hela Guds plan med mänskligheten är koncentrerad, ifrån denna mänsklighets första förvillelse, genom dess djupa fall i allt djupare ondskas, grymhet och förtvivlan, intill den dag då en förnyad mänsklighet uppstår. Denne som kommer, inte med makt eller härar, utan ridande på en åsna, han förs visserligen inte in i ett triumftåg efter den mänskliga maktens begrepp, men hans intåg i Jerusalem är dock ett triumftåg, ty det bär mot Golgata.

Men liksom ingen av dem som var med i de händelser som här berättas — inte ens Jesu lärjungar — förstod eller ens insåg det eviga och historiska djupet i det som här skedde, allra minst i Jesu egen person, så är mänskligheten än i denna dag — även i Kristi egen församling — mycket långt från att inse, än mindre förstå det. Och fortfarande härskar i stor utsträckning en uppskattning av den typ som Judas Iskariot företräder. Han framträder som den förståndige, och man är långt ifrån

att inse vare sig att han är en tjuv eller förrädare — liksom ingen vid det skildrade tillfället, utom Jesus själv, hade en tanke på att denne betrodde man var en tjuv och en förrädare.

I verkligheten ensam anträdde Han som är historiens A och O, begynnelse, slutpunkt och centrum, sin väg till Golgata, förstådd av ingen, hatad eller hånad och föraktad av många, hyllad och älskad av några få. Men den väg han gick, gick han för allas skull.

2. Femte akten (Långfred.).

Det torde inte kunna nog ofta erinras om att evangelierna (och det gäller samtliga fyra evangelierna) lägger en utomordentligt stor vikt vid att hela Kristi verk är nedlagt i Gamla testamentets heliga Skrifter, ifrån den första bokens första kapitel, genom hela Lagen, Profeterna och Skrifterna. Kristus framstår som uppfyllelsen av Skrifterna och därmed också som den som genom sitt ord och verk bringar i dagen dessa gamla Skrifters fördolda innebörd. Evangelierna är ense om att härleda denna sanning från Jesus själv. Jesus hade i sin undervisning åter och åter inskräpt detta, och det med en skärpa som det översteg till och med lärjungarnas förmåga att under hans livstid på jorden till fullo fatta.

Inte minst gäller detta om Kristi lidande och försoningsdöd. Åter och åter finner vi i evangelierna Jesus inskräpa att den fulla förklaringen till hans lidande och död och nödvändigheten därav finns i Skriften. Han ger aldrig någon annan förklaring och tillspetsar sin lära så, att han säger: allt detta måste ske *för att* Skriften skall uppfyllas. Han har alltså velat inskräpa att det var av den största vikt att hans lärjungar gjorde sig förtrogna med denna sanning och levde sig in i den. Och detta gällde inte bara hans apostlar och deras samtid utan alla hans lärjungar allt intill tidens ända, eller som han själv också säger: »intill dess himmel och jord förgås».

Det är därför att helt förvanska evangeliets egen framställning, om man säger att detta ständiga påpekande av Skriftens uppfyllelse endast skulle tjäna som ett argument mot de samtida judar som bestred att Jesus var den i Skriften utlovade Messias. Denna sanning, att Kristi ord och verk i historien var inlagd i och uppenbarade meningen i Skrifterna, var och är en livsnödvändig sanning, inte bara för de otroende utan i all synnerhet för dem som redan kommit till tro. Det är inte så menat, att någon skulle kunna säga: »Jag tror ju att Kristus dött för mig, och därför behöver jag inga bevis ur Gamla testamentet att han var den utlovade Frälsaren», utan tvärtom så, att *den som tror på Kristus måste leva i Skriften för att kunna leva i Kristus*. De gammaltestamentliga Skrifterna måste kunna tala till honom i Kristi Ande, så att Kristus möter honom i dem.

Inför korset måste de Skriftens ord som Kristus själv pekade på och vars djupa mening han på korset uppenbarade, stå fram för den återlöste. Hur skulle den som vill bekänna sig till Kristus kunna förakta eller förbise den heliga Skrift ur vilken Kristus på själva korset — då han med sin varelse bar all mänsklighetens olyckor, ondska och förtvivlan — hämtade de ord som var uttryck för hans Ande? »Min Gud, min Gud, varför har Du övergivit mig?» (Ps. 22:2), »Fader i dina händer, överlämnar jag min Ande» (Ps. 31:6). Till betraktelse kan följande urval av de för passionsevangeliet särskilt betydelsefulla gammaltestamentliga skriftställena, i den ordning i vilken de förekommer i Gamla testamentet, framläggas:

1. 1 Mos. 1:27. Och Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne, till man och kvinna skapade han dem.

1 Mos. 3:14, 15. Och Herren Gud sade till ormen: ... Jag skall sätta fiendskap mellan dig och kvinnan, och mellan din

avkomma och hennes Avkomma. Han skall krossa ditt huvud och du skall hugga honom i hälen.

2. 1 Mos. 9:6. Den som utgjuter människoblod, hans blod skall utgjas av människor, ty Gud har gjort människan till sin avbild. (Matt. 26:52.)

3. 4 Mos. 9:1-12. Herren talade till Mose... Han sade: Israels barn skall fira påskhögtid på den bestämda tiden. På fjortonde dagen i denna månad, i skymningen, skall ni fira den, på den bestämda tiden. ... Med osyrat bröd och bittra örter skall de äta påskalammet. Inget av det skall lämnas kvar till morgonen, och inget ben på det skall slås sönder. (Joh. 19:36.)

4. 2 Sam. 15:23. Hela landet grät högljutt när folket drog fram. Då kungen gick över bäcken Kidron, följde allt folket med och tog vägen åt öknen till. (Joh. 18:1.)

5. Job. 16:10-12, 17. De spärrar upp munnen mot mig, håfullt slår de mig på kinden, alla gaddar sig samman mot mig. Gud utlämnar mig åt de ogudaktiga och kastar mig i de ondas händer. Jag satt i trygghet, då krossade han mig, han grep mig i nacken och slog mig i bitar, han gjorde mig till sin måltavla ... fastän mina händer är fria från våld och min bön är ren.

Job. 19:13. Han har drivit bort mina bröder från mig, alla jag känner är som främligar för mig.

6. Ps. 2:2. Jordens kungar reser sig och furstarna rådslår med varandra mot Herren och hans Smorde. (Mark. 15:1.)

Ps. 22:2. Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig? (Matt. 27:16, Mark. 15:34.) ... ⁷ Men jag är en mask och inte en människa, hånad av människor, föraktad av folket. Alla som ser mig hånar mig, de spärrar upp munnen, de skakar på huvudet: Anförtra dig åt Herren! Han skall befria honom och rädda honom, han har ju honom kär. (Mark. 14:49, Matt. 27:39, 40.)

7. Ps. 22:17. Hundar omger mig, de ondas hop omringar mig, mina händer och fötter har de genomborrat. (Matt. 27:31, Mark. 15:20, Joh. 19:18.) ¹⁹ De delar min kläder mellan sig

och kastar lott om min klädnad. (Matt. 27:35, Mark. 15:24, Luk. 23:34, Joh. 19:23.)²³ Jag skall förkunna ditt namn för mina bröder, mitt i församlingen skall jag lovsjunga dig. ... Ty han föraktade inte den förtrycktes elände och såg inte på honom med avsky. ... De ödmjuka skall äta och bli mätta, de som söker Herren skall lova honom. Era hjärtan skall leva för evigt. ... Ty riket är Herrens, han råder över hednafolken. ... Inför honom skall de böja knä, alla de som far ner i stoftet, de som ej kan hålla sin själ vid liv. De efterkommande skall tjäna honom, kommande släkten skall få höra om Herren. De skall träda fram och förkunna hans rättfärdighet för det folk som skall födas, att han har gjort det.

8. Ps. 31:6. I din hand överlämnar jag min ande. Du har friköpt mig, Herre, du trofaste Gud. (Luk. 23:46.)

9. Ps. 41:10. Också min vän som jag litade på, han som åt mitt bröd, lyfter sin häl mot mig. (Matt. 26:14, Mark. 14:10, Luk. 22:4, Joh. 13:18.)

10. Ps. 69:8. Ty för din skull utsätts jag för hån, blygsel täcker mitt ansikte. Främmande har jag blivit för mina bröder, en främling för min moders barn. Ty brinnande iver för ditt hus har förtärt mig, dina smädares smädelser har fallit över mig. ...²² De gav mig galla att äta och ättika att dricka i min törst. (Matt. 27:34, Mark. 15:36, Joh. 19:28.) ...³³ När de ödmjuka ser det skall de glädja sig. Ni som söker Gud, era hjärtan skall leva!

1. Jes. 50:6. Jag höll fram min rygg åt dem som slog mig och mina kinder åt dem som ryckte ut mina skäggstrån. Jag dolde inte mitt ansikte för hån och spott. (Matt. 16:67, 27: 30, Mark. 14:65, 15:19, Luk. 22:63.)

2. Jes. 53. Vem trodde vår predikan, för vem var Herrens arm uppenbarad? Som en späd planta sköt han upp inför honom, som ett rotskott ur torr jord. Han hade varken skönhet

eller majestät. När vi såg honom var hans utseende inte tilldragande. Han var föraktad och övergiven av människor, en smärtornas man och förtrogen med lidande, lik en som man skyler ansiktet för, så föraktad att vi räknade honom för intet.

3. Men det var våra sjukdomar han bar, våra smärtor tog han på sig, medan vi höll honom för att vara hemsökt, slagen av Gud och pinad.

4. Han var genomborrad för *våra* överträdelsers skull, slagen för *våra* missgärningars skull. Straffet var lagt på honom för att *vi* skulle få frid, och genom hans sår är *vi* helade. Vi gick alla vilse som får, var och en gick *sin egen* väg, men all vår skuld lade Herren på honom.

5. Han blev misshandlad, men han ödmjukade sig och öppnade inte sin mun. Lik ett lamm som förs bort till att slaktas, lik ett får som är tyst inför dem som klipper det, så öppnade han inte sin mun.

6. Bland de ogudaktiga fick han sin grav, men hos en rik var han i sin död, ty han hade ingen orätt gjort och svek fanns inte i hans mun.

7. Det var Herrens vilja att slå honom och låta honom lida. När du gör hans liv till ett skuldoffer, får han se avkomlingar och leva länge, och Herrens vilja skall ha framgång genom honom.

8. Genom sin kunskap förklarar min rättfärdige tjänare de många rättfärdiga, och deras skulder är det som han bär. Därför skall jag ge honom de många som hans del, och de starka skall han få som byte, eftersom han utgav sitt liv i döden och blev räknad bland förbrytare, han som bar de mångas synd och trädde in i överträdarnas ställe.

9. Hosea 10:8. Ödelagda blir Avens [= brottets] offerhöjder, Israels synd. Törne och tistel skall skjuta upp på deras altaren. Då skall man säga till bergen: "Göm oss" och till höjderna: "Fall över oss." (Luk. 23:29, 30.)

10. Sak. 12:10. Men över Davids hus och över Jerusalems invånare skall jag utgjuta NÅDENS OCH BÖNENS ANDE, så att de ser upp till mig som de har genomborrat. (Joh. 19:37.) 13:1. På den dagen skall Davids hus och Jerusalems invånare ha en öppen källa till rening från synd och orenhet. 13:7. Svärd, upp mot min herde, mot den man som står mig nära, säger Herren Sebaot. Slå herden så att fåren skingras. Ty jag skall vända min hand mot de små. (Matt. 26:31.)

Mark. 16:1-8 (Påskdagen).

De tre kvinnor som tidigt på söndagsmorgonen gick ut till Jesu grift hade alla varit på ett särskilt sätt förbundna med honom under hans jordiska verksamhet. De hade följt med honom och hans lärjungar under hans vandringar och på olika sätt i det yttre understött hans verksamhet med penningmedel och personligt tjänande. (Jfr Matt. 27:56, Luk. 8:2.) Nu var denna verksamhet slut. Jesus var död. När de var på väg till hans grift, hade de inget annat i tankarna än att de skulle finna en grift som var tillsluten med en tung sten. Deras problem var hur de skulle få hjälp med att rulla bort stenen.

Det de fann var alltså helt oväntat för dem. De var inte beredda på något under och var inte upplagda för några visioner. Så långt ifrån att de hade väntat något märkvärdigt, så att de trodde sig se vad de önskade se, så ger berättelsen tvärtom vid handen att de trodde på det som mötte dem, bara därför att det inte blev möjligt att tvivla på deras egna ögons och örons vittnesbörd.

Då de fick se en yngling (neanískos) klädd i vita kläder, uppfattade de omedelbart denne som en gestalt från den himmelska världen. De levde nämligen i Gamla testamentets heliga skrifter och visste från dessa att de vita kläderna var det himmelska livets symbol. Samma symbol har Nya testamen-

tet: »Den som segrar skall alltså bli klädd i vita kläder». (Upp. 3:5, jfr 7:9.) Det är förklaringen till uttrycket: »de blev mycket förskräckta», Ordet »exethambéthesan» beskriver människans bävan, hennes egendomliga sällhetsfyllda »aga», inför en syn av den himmelska verkligheten, hennes andliga ursprung och hemort. Betecknande nog finns för denna förnimmelse inget ord i vårt nutida svenska språk.

De får inte bara se en syn, de får också höra ord riktade direkt till dem. En uppmaning att inte frukta — det innebar: de var berättigade att se det de såg. Fastän de inte väntat det, var det avsett för dem. I kärlek sökte de sin Mästare, och fastän de inte väntat att finna annat än hans döda kropp, fastän de inte visste av annat än att allt var slut, så hade deras hängivenhet för Herren fört den levande Herrens budbärare till dem. Och han har också ett direkt budskap till dem, ty den de sökte var »Nasaréen, den korsfäste». Dessa båda namn på Herren var dem förtrogna. »Nasaréen» betecknar Honom som kommit i världen till människors frälsning. »Den Korsfäste» betecknar den som fullbordat detta frälsningsverk, ty på korset sade han: Det är fullbordat. Nu är det jordiska frälsningsverket slut: Han är inte här. Så var kvinnorna de första som fick ta emot det direkta budskapet från Herren, att han var uppstånden.

Men kvinnorna var också de första som fick ett uppdrag från den uppståndne. Och detta uppdrag bestod i att förmedla ett budskap till dem som under Herrens jordeliv redan utrustats med ett uppdrag, en kallelse. »Han skall gå före er till Galiléen, och där skall ni få se honom *så som han har sagt er.*»

Hur kvinnorna fullgjorde detta uppdrag berättar evangelisten med de orden: *de sade ingenting till någon.* Detta var det rätta sättet att fullgöra uppdraget: de gömde det först i sitt hjärta, till dess att den rätta stunden var inne. Herrens ord måste först *bevaras* innan det kan utföras i livet. — »... därför att de

fruktade.» Var det fruktan för människor? Nej, det var bävan för Herrens ord, såsom man bävar för det heliga. Ty i sådan bävan måste Herrens ord *bevaras*.

Luk. 24:13-35 (Annand. påsk).

Här uppenbaras hur den uppståndne Herren har samma kärlek till sina betryckta och bortkomna lärjungar som han hade till de små och bortkomna lärjungarna då han var med dem som den jordiske Jesus. Jesus Kristus är densamme i går och i dag och i evighet.

I kärlek kommer han till dessa lärjungar och han intresserar sig för deras frågor. Dessa frågor samlade sig kring den enda: Vad har det blivit av Herren, var är Han? Han var vårt hopp. Det sägs att Han ännu lever. Men är inte vårt hopp fåfängt? Han tycks ju vara borta, och det är inte Hans kraft som märks i tidens händelser. Ty det är ondskan som segrar, nu som förut.

I kärlek kommer Herren till dem. Han är redo att ge dem svar på deras frågor. Och vem skulle bättre kunna ge besked på den fråga som ju rör Honom själv, än just Han själv? Men hur går han tillväga för att ge dem klarhet? Han börjar med en förebråelse. Och det är av största vikt att lägga märke till vad Han förebrår dem för och hur Han tilltalar dem: »Så oförståndiga ni är och tröga till att tro på allt som *profeterna* har sagt.» Och hur går han till väga för att ge dem besked? Han gör inte annat än att hänvisa till *Skrifterna*, med början på Första Mosebok, genom Moseböckerna, genom Profeterna (= de historiska böckerna Jos. — 2 Kon. + de vi kallar profeterna) och Skrifterna (Job, Psaltaren etc.) och *uttyder* för dem Skrifterna, och visar att dessa *alla* talar om Honom. Annat säger han inte. Det Eviga Ordet, Historiens Alfa och Omega, begynnelse, slutpunkt och centrum, hänvisar lärjungarna att studera Gamla

testamentets heliga Skrifter och läsa dem så, att de alla talar till dem om Kristus.

Då öppnades deras ögon, och deras hjärtan blev brinnande, hänförda av de Heliga Skrifterna i det ljus, som Kristus givit dem. Och så blev Han uppenbar för dem, inte bara som den som var uppstånden och fortfarande levde i världen i osynlig måtto, utan också som den som blev deras gäst och med vilken de fick sitta till bords. Han deras gäst och de Hans gäster. Och så förstod de att även brödsbrytelsen talade om Kristus och att Han där gav sig själv åt dem. Aldrig mera skulle de behöva vara övergivna, bortkomna väl i världen men hemma med och hos Herren.

Joh. 20:19-31 (1 e. Påsk).

När Herren träder in bland sina lärjungar hälsar han dem med fridshälsningen. Det var den vanliga hälsningen men i Jesu mun hade den en djup betydelse. Han hade en gång sagt: »*Min* frid ger jag er. Inte ger jag er en sådan frid som världen ger.» En ny frid, den verkliga friden, av vilken all annan frid är bara en svag återglans, en ofullkomlig aning.

Och när han först gett dem av sin frid, ger han dem sitt uppdrag. Det är också sitt *eget* uppdrag han ger dem. Det uppdrag Jesus själv fått av Fadern delar han ut åt lärjungarna från denna stund och kommande tider, så länge denna världsålder består. Av sin Ande ger han dem: »Tag emot den Helige Ande!» Och så ger han dem makt att lösa och binda, att tillåta och förbjuda, att för människorna öppna himmelrikets port och att stänga den.

Men det var då också viktigt att lärjungarna alltid levde i Honom. Endast i Honom hade de sitt uppdrag, endast i Honom hade de sitt bemyndigande. Att använda detta uppdrag och framför allt detta bemyndigande i kraft av någon deras

egen myndighet, det vore en synd mot den Helige Ande. Endast genom att själva vara intet kunde de vara Kristi befullmäktigade, de genom vilka Han verkade i tiden.

Det uppdrag som Jesus gav till de första apostlarna skulle de på motsvarande sätt förmedla till andra. Nu var det en, som på detta sätt skulle få uppdraget genom de föregåendes förmedling: Tomas tvivlaren. Han blev typen för ett slag av lärjungar, de som inte kan tro förrän de först smakat tvivlet i grunden. Men även han kom till tro, och bekände sedan: »Min Herre och min Gud.» Och det är all tros innehåll: »att Jesus är Kristus, Guds son». Och genom denna tro och i Hans *namn* har vi liv.

Joh. 10:11-16 (2 e. påsk).

När Jesus använder bilden av herden och fåren anknyter han till Gamla testamentets språk. Den rätte herden är den som är sänd av Gud och lever i enhet med Honom. Det egentliga syndafallet bestod i en självständighetsförklaring gentemot Gud. Den som gjort sig fri från Gud, han drog andra med sig till samma »självständighet» och upphöjde sig till deras »ledare», deras herde. Men utan Gud kan det inte finnas vare sig någon självständighet eller något ledarskap. Den som vill vara självständig gentemot Gud, den som endast söker sitt eget, han finner utan Gud ingenting i sig själv, han söker efter någon eller något att stödja sig på, att ledas av, att följa. Självständigheten blir beroende. Men den han söker ledning hos är själv i samma belägenhet. Han har ingenting i sig själv, därför att han vill vara endast sig själv. Därför kan han endast leda till fördärvet, och när detta kommer, försvinner han själv såsom herde och ledare. Han överlämnar hjorden åt den förste ledaren, som visat sig vara en varg. Den som skulle vara den store herden, han är den store vargen. Bakgrunden till dessa

Jesu ord finns i hans tidigare ord, de hårda orden: »Ni har djävulen till er fader. Och vad er fader har begär till, det vill ni göra. Han har varit en mördare från början och har aldrig stått på sanningens sida, eftersom sanning inte finns i honom. När han talar lögn, talar han av sitt eget, ty han är en lögnare, ja, lögnens fader.» Och den gammaltestamentliga bakgrunden till dessa ord finner man på sådana ställen som Hes. 34 kapitel.

Men Han som är ett med Fadern, och alltså inte »självständig», han känner sina får och söker endast deras räddning och deras väl, därför att Han endast vill vad Fadern i Honom vill. Han ger sitt liv för sin hjord, hela den mänsklighet som är »förskingrad», »som får utan herde». (Hes. 34:4, Jes. 53:6, Matt. 9:36.) Av de förskingrade och bortkomna upprättar han den nya hjorden, och den bär inseglet »*en* hjord och *en* herde».

Vetenskaplig roman

Aapeli Saarisalo: *Astartes offer*. Översättning av Karl Hylander. Halls förlag, Jönköping 1945. 423 sidor och 1 karta. Pris 8:-, inb. 11:-.

Professorn i orientalistisk litteratur vid universitetet i Helsingfors, Teol. Dr. Aapeli Saarisalo, har rykte för att vara en av samtidens främsta kännare av orientalistisk arkeologi. Både ensam och som ledare för större expeditioner har han färdats genom Bibelns länder, sökande orter och vägar som omtalas i Skriften. Han har också tagit verksam del i de senaste årtiondenas arkeologiska utgrävningar, vilka på så många punkter kullkastat den s.k. bibelkritikens teorier och gett resultat som helt överensstämmer med Bibelns egna utsagor.

Vid sidan av dessa expeditioner har Saarisalo även ägnat sig åt ett omfattande författarskap. För svenska bibelläsare är han redan känd genom *Biblisk Uppslagsbok*, som han tillsammans med Rektorn teol. lic. David Hedegård utgivit på Fosterlandsstiftelsens förlag. Nyligen har ytterligare ett av hans arbeten utkommit i svensk översättning, nämligen den vetenskapliga romanen *Astartes offer*. Uttrycket vetenskaplig roman låter nog för många som en motsägelse. Men man måste erkänna att Saarisalo verkligen förstår att förena diktarens fantasi med vetenskapens krav på exakthet. På basis av en del historiska urkunder och kilskriftsbrev från tiden omkring 1400 f.Kr. har han skapat en spännande skildring av den babylonska furstedottern Nannas färd längs karavanvägen genom Pales-

tina till Egypten, där hon skulle bli Faraos brud. Genom sin trotsiga vägran att enligt landets sed delta i tempelprostitutionen har hon uppväckt kärleksgudinnan Astartes vrede. Denna konflikt fördjupas till en dramatisk framställning av den genom hela världshistorien pågående kampen mellan hednisk sinnlighet och ohejdad livsnjutning å ena sidan och biblisk gudstro å den andra, mellan Frestaren-Ormen och Honom som var från begynnelsen och om vilken det heter att Han skall krossa ormens huvud.

Astartes offer innehåller en utomordentlig rikedom av faktiska upplysningar, som illustrerar livet i Palestina och dess grannländer vid denna tid. Man möter hebréernas krigiska skaror, som just börjat sitt erövringståg i det heliga landet, och Babels käckä unga krigare. Man får stifta bekantskap med Faraos bagare, salvoberedare och övriga tjänare i deras dagliga arbete, man får en intressant inblick i palatsintrigerna och får följa alla ceremonierna vid både bröllop och begravning i det gamla Egypten.

Saarialos bok är både spännande och lärorik.

E. S.

Judarnas framtid.

Per Faye Hansen: *Før jøde først og så for greker*. Et bibelsk korrektiv i jødeproblemet. Förlaget Karmel, Oslo. Häft. 6:-, inb. 8: -. (Jfr om Karmelinstituttet nedan sid. 61.)

Judeproblemet är en av nutidens mest brännande frågor. Alltid har den kristna kyrkan sysslat med detta problem, sedan Paulus i Romarbrevet med profetisk ingivelse talat om Herrens egendomsfolks framtid. Ett av de senaste inläggen har kommit från Norge i Per Fave Hansens lilla skrift »For jøde først og så for greker».

»Kan Bibelen orientere oss?» frågar författaren i ett inledningskapitel, och efter en uppgörelse med den liberala teologiens negativa syn på Skriften och särskilt profetian hävdar författaren med bestämdhet, att biblisk orientering är naturligt och berättigad, då det gäller att lösa judarnas problem. Judarnas historia är intimt sammanvävd med Bibelns frälsningshistoria och kan endast förstås i dennas ljus.

Det judiska folket har en historisk särställning. Det var Guds redskap i hans väldiga frälsningsgärning. Varför blev det förkastat? Vanligen svaras att det berodde på att de korsfäste härlighetens Herre. Detta är fel, menar författaren, ty Jesu korsfästelse var ett justitiemord, utfört av sadducéerna. Judisk hävdvunnen rätt negligerades, och det är väl att märka att varken fariséerna eller folket i gemen stod bakom korsfästelsen. Nej, Israels största synd var att det som folk avvisade och förnekade evangeliet om den korsfäste Jesus Kristus.

Liksom profeten Jona en gång saboterade det uppdrag som Herren givit honom att förkunna evangelium och därför blev kastad i havets djup, så har Israel blivit förkastat av Herren. Men även i fortsättningen är Jona en förebild. Liksom Herren räddade Jona och lät honom bli till stor välsignelse, så skall Herren också en dag låta sitt folk bli till rik välsignelse. När hedningarnas fullhet har kommit, då skall Israel bli frälst, i det att det bekänner Jesus från Nasaret som sin Messias. Och så skall det bli ett Guds redskap till välsignelse för folken. Om detta talar profetiorna i Gamla testamentet och Nya testamentet sitt tydliga språk. Denna frälsning sammanhänger med Israels församlande till sitt land. Aldrig skall Israel kunna assimileras med ett annat folk. Väl har tendenser till detta förfunnits gång efter annan i historien, inte minst för några decennier sedan, men de senaste årens katastrofala olyckor har mer än något annat stärkt Israels eget nationalmedvetande. I vår egen tid upplever vi en av de mäktigaste folkrörelserna hos det utvalda folket. Denna går under namnet *sionism*, vars bärande tanke är *idén om självhjälp*. Denna rörelse är både kulturellt och politiskt färgad men har föga med de gamla fromma judarnas sionslängtan att göra, eftersom den saknar det religiösa grundlaget. Författaren menar dock att sionismen är att se som en Guds stora historiehandling med sitt folk och finner den förutsagd hos profeten Hesekiel i dennes berömda vision av de torra benen i dalen, vilken är en märklig profetia om Israels nationella återfödelse före den andliga. (Hes. 37.) Att den andliga återfödelsen skall komma i samband med denna finner författaren belägg för i Hes. 37:11, där Israels barn säger: »Våra ben är förtorkade, vårt hopp är ute, det är slut med oss», vilka ord tolkas som gällande vissa nutida judiska ledares blickar mot kristendomen efter hjälp. Den kristna synen på sionismen sammanfattar författaren så: »Det er årsaken til at bibeltroende kristne foruten av rent humane motiv også i

følge Bibelens orientering må stille seg positivt og forventningsfullt til samlingen om Sion». Det finns stort intresse för Jesus i judevärlden av i dag. Gud skall åter ta sig an sitt folk, som vänder sig till honom. »Hva er da dette: Folkene på vei bort fra Jesus, jødene langsomt i retning til Nasareeren, mens evangeliet forkynnes for snart alle folkeslag.»

Det är en bok med många intressanta synpunkter på judeproblemet. En modernt tänkande människa blir troligen ibland något chockerad inför de slutsatser till vilka författaren kommer, men det beror då på att dessa slutsatser är så fast förankrade i den Heliga Skrift. Författaren har ju just ställt som motto att låta Bibeln orientera oss i en fråga som i varje fall inte kan finna någon bättre orientering än just i Israels och den kristna församlingens heliga skrifter.

Den intresserade hänvisas för fördjupade studier till tidskriften *Karmel*. Den som behärskar modern hebreiska har dessutom ett värdefullt studiematerial i sionismens huvudorgan, tidskriften *Ha-Olam*.

Erik W. Albertson.

Böcker och tidskrifter.

Gunnar Rosendal: *Vak upp, hör väkten ljuder.* Pro Ecelesia.
Kr. 8:25, inb. 10:50.

Den kände Osby-kyrkoherden kommer här med en ny del i sin serie »Kyrklig förnyelse». Det är en samling predikningar eller rättare predikomeditationer över evangelietexterna. Över andra och tredje årgångens predikotexter avser dr Rosendal att under de närmaste åren utge liknande predikomeditationer. Vår tid har förlorat mycket i och med att den förlorat konsten att meditera över den heliga Bokens texter. Därför blir dess budskap alltför ofta så vagt och innehållslöst för oss. Inte minst för en förkunnare, som år ut och år in skall tala över samma texter till samma församling, är det en stor gåva att kunna leva sig in i Bibelns värld på ett påtagligt sätt. Gunnar Rosendal är en god handledare i meditationens goda konst. Evangeliets gestalter träder fram tydligt och klart. Som titeln anger har boken ett väckelsens budskap. Den har ett viktigt ärende till alla både präster och lekmän, samma viktiga ärende som evangeliet självt har.

E. W. A.

Per Faye Hansen: *Bibelen og utvecklingslæren.* Karmel, Oslo.
Kr. 0:60.

Karmelinstitutets föreståndare Per Faye Hansen ger i denna lilla skrift på några och tjugo sidor en framställning av utvecklingslärans förhållande till kristen skapelsetro och visar hur oförenlig den är med denna. Människan är inte toppen på djurvärlden, hon är direkt utgången ur Skaparrens hand. Genom en del citat söker författaren visa att evolutionsteorin även immanent sett är vetenskapligt ohållbar.

E. W. A.

Fjärde häftet av kvartalsskriften »För Biblisk Tro» för 1945, som utkom strax före jul, innehåller en uppsats av rektor teol. lic. David Hedegård om »Jag vändas åt den korsfäste», »Galileen på Jesu tid» av prof. Aapeli Saarisola, ett utdrag ur prof. Odebergs nyligen utkomna bok »Nya

testamentet om det Gamla», »Den nyare negativa teologiska forskningen» av kontraktsprosten D. Granqvist, »Utblick över samtiden» av rektor Hedegård samt en del anmälningar av kristen litteratur.

För Biblisk Tro utkommer med fyra häften à 48 sidor per år. Den värdefulla tidskriften kostar 2:75 och kan rekvireras under adress Box 734, Stockholm 1. Postgirokonto 15 23 35. Medlemmar i Erevna som är inskrivna vid universitet eller högskola, erhåller tidskriften för 1 krona. Avgiften sänds i så fall till Erevna, postgirokonto 27 11 04, *Lund*.

Karmel, ett norskt organ för kristet forsknings- och upplysningsarbete i Bibelns land och Norden, utkommer i år i sin andra årgång. Det första numret innehåller bl.a. uppsatser av prof. A. Saarisalo: »Det nye gravfunn i Jerusalem» och prof. W. F. Marzinkowski: »De kristnes ansvar og det hebraiske spørsmål» samt en del notiser om Bibelns land och Bibelns folk. I anmälan heter det:

»Tidsskriftet 'KARMEL' utgis av KARMELINSTITUTTET, som på den lutherske bekjennelsens grunn vil utbre kjenskap til Bibelen, dens land og folk samt arbeide for en positiv bibelsk teologi og forkynnelse. Det er ikke bunnet til noen bestemt kristelig organisasjon, men ønsker kontakt med alle kristne, som på vår lutherske kirkes grunn vil være med i arbeidet. KARMELINSTITUTTET danner den åndelige og økonomiske basis for kristelig forsknings- og opplysningsarbeid i Bibelens land og Norden. Man vil stimulere og støtte et nordisk arkeologisk samarbeid i Bibelens land med henblikk på utgivelsen av kristelig opplysende og apologetisk litteratur i Norden. Ved siden av vakholdet om vår inspirerte Bibel og lutherske bekjennelse vil orientering i jødespørsmålet og den alminnelige åndelige situasjon være instituttets hovedoppgaver. Man ønsker at alle de vennegrupper og bønnekretser, som før har arbeidet for en kristen norsk stasjon i Palestina, skal fortsette, og de nye bønninger og grupper av KARMEL-venner dannes ved initiativ av dem, som Herren minner om det. Venner av vårt arbeid anbefales å samles i hjemmene på gammel haugiansk vis til bønn og arbeid for saken, uten å utbygge noen fastere organisasjon.»

Den från sin vistelse i Sverige så välkände cand. theol. Per Faye Hansen är såväl föreståndare för Karmelinstituttet som redaktör för tidskriften.

Abonnemang kostar kr. 5:- pr år, som kan insättas på svenskt postgirokonto 16 77 68 under adress: A.B. Karmelförlaget, Oslo, genom V. Persson, Kyrkogårdsgatan 25, *Uppsala*.

W. G. Waddell: *The Tetragrammaton in the LXX*. (J. Th. St. xlv 158 sqq.)

Det vanligaste sättet att i den grekiska versionen LXX av Gamla testamentet återge det uttalade, högsta gudsnamnet IHUH är som bekant Κύριος (= Herren). Detta är naturligt, därför att Κύριος motsvarar det hebreiska ord, adonái, som vanligtvis lästes i st.f. IHUH i synagogan. I Nya testamentet förekommer ju också regelbundet Κύριος för grundtextens IHUH, vilket för Nya testamentet också är Kristi namn. Kristus var nämligen bärare av det högsta gudsnamnet.

Professor Waddell erinrar om att även andra sätt att återge IHUH förekommer i de grekiska versionerna. Redan Origenes meddelar att i de noggrannare handskrifterna av Aquilas grekiska översättning IHUH inte alls var överförd till någon grekisk motsvarighet utan återgavs med hebreiska bokstäver, vilka dessutom hade en särskilt ålderdomlig form. (Origenes, Ps. 2:2.) Likaså meddelar Hieronymus (Prefatio in libros Sam. et Malach. [= Sam. och Kon.]): »Nomen Domini tetragrammaton in quibusdam Græcis voluminibus usque hodie antiquis expressum litteris invenimus».

Det vill alltså säga, att det uttalbara (ἀνεκφώνητον, ineffabile) Namnet inte ens transkriberades till grekiska bokstäver, utan i den grekiska översättningen bibehölls det i sina hebreiska bokstäver. Hur det i sådant fall uttalades, rättare: vad man i stället därför läste vid Skriftens föreläsning, är ju därmed inte angivet. Troligt är att man vid föreläsningen sade Κύριος, Kyrios (= Herren).

Emellertid förekommer ännu ett sätt att återge det uttalbara namnet, nämligen att de hebreiska bokstavstecknen stiliserades till de till utseendet mest likartade grekiska bokstäverna. Man fick då formen ΠΙΠΙ, som inte var avsett att uttalas på grekiska, utan, räknat från höger till vänster såsom hebreiskan skrivs, motsvarar så gott det låter sig göra med grekiska typer de hebreiska bokstäverna I (återgivet med I) H (återgivet med Π) U (återgivet med I) och H (återgivet med Π).

Ett fragment, som prof. Waddell återger i fotografiskt avtryck, av ett manuskript i Kairo ger ett exempel på ett grekiskt manuskript i vilket det uttalbara namnet skrivits med hebreiska bokstäver från vänster till höger. Det återgivna fragmentet är en avskrift av LXX, 5 Mos. 31:28-32:7. Själva avskriften är från sekelskiftet 200/100 före Kr. Det kan således inte vara fråga om något senare bruk, som skulle haft sin grund i ett avståndstagande från den kristna församlingens identifierande av Κύριος (Herren) med Kristus. Från kristen synpunkt var Kristus bärare just av det uttalbara, högsta Namnet, och Han blev både i sin person och i sitt

namn dess uttal. Han var det Ord som uttalade Namnet i världen: »Ordet blev kött» »den enfödde Sonen har uppenbarat (utlagt, uttalat) honom» »jag har uppenbarat ditt Namn för de människor Du gett mig», »därför fick Han också det Namn, som är över alla Namn».

Herman Wohlstein: *Från Orient och Occident*. Gleerups Bokhandel, Lund.

En av de mest koncentrerade och instruktiva böcker som utkommit på senare tid. Den grundligt lärde författaren har samlat ett urval av es-säer och blyxtbilder från den judiska lärdomens rika fält. Boken är uppdelad i tre avdelningar: 1) »Religionshistoriskt-etnologiskt», 2) »Idéhistoriskt– filosofiskt» och 3) »Judiskt». Samtliga avdelningar är lika värdefulla. Från denna tidskrifts synpunkt har vi emellertid särskild anledning fästa uppmärksamheten på den tredje. Här märks en djupgående analys av *Pasmaniks* »Qu'est-ce-que le judaïsme», av *Roukhomovskys* »Palestine, Dernière Heure», *Minkins* »Herodes, En levnadsteckning», en strålande framställning av den oförliknelige *Bialik* och en redogörelse för *Samson Rafael Hirschs* »Nitton Brev». För bibelstudiet ges värdefulla inblickar genom artikeln »Litterär tradition som levande makt» och essän »Till grekisk och judisk historieskrivning». En fin studie ägnas »Medeltidens judiska religionsfilosofi i nutida belysning». Denna tidskrifts läsare torde med särskilt intresse återfinna artikeln »Nyjudisk mystik», som redogör för chassidismen i M. Bubers — och författarens egen — kongeniala tolkning. Boken avslutas med en intressant uppsats om »Henrik Wergeland och judarna» och en recension av *Jeremiah ben Jacobs* »The Jewish Struggle». Enbart den sista delen är värd det pris, 5:- kr., som åsatts boken. De båda föregående avdelningarna av boken innehåller lika värdefulla orienteringar i den omfattande judiska vetenskapen. Av boken i sin helhet kan *verkliga* kunskaper inhämtas om ämnen, som trots sin stora allmänmännsliga och vetenskapliga betydelse är föga kända i vårt land.

Em. Svenberg: *Versio vulgata, Urval med språklig kommentar*. (Skrifter utgivna av Svenska Klassikerförbundet n:r 33.)

C. W. K. Gleerups Förlag, Lund. 1:69 kr.

»Främst avsett för gymnasialstadiet och för teologiska studier.» Urvalet omfattar Luk. 2:1-20, Matt. 5-7 (Bergspredikan), Mark. 6:30-56, 15:1-47, Apg. 9:1-30, 16:11-39, 17:15-34. En värdefull textbok.

Åke V Ström: *Religion och Gemenskap*. Stockholm 1946. Häft. 6:-, inb. 8:75 kr.

Genom sitt stora arbete »Vetekornet» har Åke V. Ström dokumenterat sig som en forskare som vill finna det verkliga förhållandet, alltså som en vetenskapsman i ordets ursprungliga och äkta betydelse. Det här föreliggande arbetet ligger i samma linje. Den nytestamentliga forskning, det nytestamentliga studium, som på allvar vill »rannsaka Skrifterna» måste med nödvändighet bli religionshistoriskt, ty kristendomen likaväl som Israel har alltifrån början varit konfronterad med religionerna. Därom bär såväl Gamla som Nya testamentet vittnesbörd i var och en av sina skrifter. Vad författaren närmast vill ge är en framställning av religions-*sociologins* problemställningar. Därför har utomkristna gemenskapsformer huvudsakligen kommit till användning, något som är av stort värde genom den bakgrund som därmed bildas för den nytestamentliga koinonia. Boken är disponerad i följande kapitel: »Religionens gemenskapssida», »Religionsgemenskapens terminologi», »Religionens gemenskapsformer», »Religionsgemenskapen och övriga livsgemenskaper», »Religionsgemenskapens uttrycksformer», »Den enskilde i religionsgemenskapen» och »Gemenskapstankens genombrott». Författaren slutar med de sammanfattande orden: »Välsignelsens kalk är religionshistoriens högsta gemenskapsstiftande symbol. Men Kristus själv har också sagt, att en bägare vatten, som räcket mellan oss människor, skall räknas såsom given åt Honom själv.»

Albert Jounet: *La clef du Zohar*. Paris.

Jämte en översättning av Sifra Di Seniuta, ger författaren en värdefull kommentar till såväl denna svårförståeliga skrift som till huvuddelarna av Idra Rabba och Idra Zuta. Jounets avhandling kan betraktas som *une clef* även om den inte motsvarar sin titel »la clef du Zohar».

Sefer Iesira med nio kommentarer, ed. Levin-Epstein, Varšava.

Den fullständigaste edition med kommentarer av denna betydelsefulla skrift. Till boken ansluts som bilagor *Sefer Chakmoni* (en kommentar till S. Iesira av Sabbetai Donolo) och Isaak Lurias recension av skriften med kommentar av Gaon Rabbi Elijahu från Vilna.

Innehållsförteckning.

	Sid.
<i>Lechard Johannesson: Trons sanning</i>	1
<i>Martin Magnusson: Om »frälsning» i Gamla testamentet</i> enligt Jesu egen syn	11
<i>David Hedegård: Vad är evangelium?</i>	18
<i>Gustav Bernander: Jerusalem och Golgata</i>	26
<i>Eric Starfelt: Nya testamentets syn på Gamla testamentet</i>	37
<i>Hugo Odeberg: Anteckningar till nytestamentliga texter</i>	42
Vetenskaplig roman (Saarisalo)	55
Judarnas framtid (Faye Hansen)	57
Böcker och tidskrifter	60

EREVNA. Redaktör: Teol. lic., Fil. mag. E. Starfelt. Lund.
Redaktionskommitté: Kand. E. Albertson, Kand. G. Twegner,
Kand. T. Tykesson. Utgivare: Prof. H. Odeberg, Lund.
Distributionschef: Kand. K.-G. Landström. Red. o. exp.:
Erevna, Fack 91, Lund. Postgirokonto nr 27 11 04. Erevna
Lund.

---

*Lund 1946. Carl Bloms Boktryckeri A.-B.
Språkligt bearbetad 2002.*